

SPOMIENKY



„MLADÁ GENERÁCIA MÁ POCIT, ŽE S ŇOU PRICHÁDZA LEPŠÍ SVET.
STARÁ MÁ POCIT, ŽE S ŇOU LEPŠÍ SVET ODCHÁDZA.“

KAREL ČAPEK

OBSAH

JE TREBA POZNAŤ MINULOSŤ.....	4
SLZY NAD KRIVDOU BIEDNYCH – Pavel Proksa Kostolníkov	5
SPOMIENKY NAJSTARŠIEHO OBYČANA OBCE JÁNA LÍŠKU	7
SPOMIENKY Z DETSTVA – Jolana Vargová - Proksová	8
Z KRAJČÍRSKEJ DIELNE - Oľga Slezáková - Medová	13
ROZPRÁVANIE O MINULOSTI – Anna Naďová - Proksová	16
SPOMIENKY NA DETSTVO A MLADOSŤ – Anna Rizeková – Zmeková	19
NÁŠ ŽIVOT V RODNEJ OBCI – Anna a Viliam Plesníkoví	24
ROZPRÁVANIE O ŽIVOTE V OBCI – Anna Mesárošová - Proksová	27
PRESTAVBA KULTÚRNEHO DOMU – Emil Fúška	31
V ŠKOLE A MIMO ŠKOLY – Anna Mosná	33
DETSVO A MLADOSŤ V RODNEJ DEDINE – Dušan Rizek	35
AKO SA ŽILO NA DEDINE V ŠESŤDESIATYCH ROKOCH	
AAKO NAPRAVIŤ CHYBY MINULOSTI – Milan Naď	40
MÔJ RODNÝ DOM – Marta Užáková - Macová	42
HRY, ZÁBAVA, POVINNOSTI	46
ČRIEPKY Z DETSTVA – Viera Plesníková – Vaváková	48
Z KAŽDÉHO ROŽKA TROŠKA – Helena Zedníková – Vargová	50
Z MESTA NA DEDINU – Veronika Kubíková	52
PREČO JE DÔLEŽITÉ ZAOBERAŤ SA MINULOSŤOU – Ľubica Zedníková	52
ZÁVEREČNÉ SLOVO.....	53

JE TREBA POZNAŤ MINULOSŤ ?

Prečo sa treba zaoberať históriou? Prečo hľadať súvislosti v minulosti? Každá dedina, mesto, tak ako každý človek, má svoj osud, svoju históriu, svoju jedinečnosť a svoje miesto vo svete. História ľudstva – to sú vlastne tisíce príbehov miliónov ľudí, sú to zrníčka, ktoré tvoria jeden úžasný celok, tak ako zrníčka piesku tvoria Saharu.

Malé Zálužie, predtým Ujlaček, je malá dedina na severe nitrianskeho okresu. Prvá písomná zmienka je z roku 1390. V súčasnosti má približne 270 obyvateľov. Najviac (475) to bolo v roku 1938. Od jej prvopočiatkov tu žilo svoj obyčajný život mnoho tisíc ľudí, ktorí viac alebo menej pozitívne a občas aj negatívne ovplyvňovali jej vývoj. Za obdobie posledných zhruba sto rokov sa udiali veľké zmeny, život sa neuveriteľne zrýchlil vplyvom vedeckého a technického rozvoja. Veľa sa dá dozvedieť aj z odbornej literatúry, beletrie a z historických filmov. Prameňov je ozaj dosť, no sú skôr všeobecné. Je to samozrejmé. Nedá sa dopodrobna opísať každodenný život v každej obci.

Začalo sa to v roku 2004, keď sme si povedali, že sa o niečo pokúsime a začali vychádzať obecné noviny Občasník. Čo tam dať, okrem strohých správ zo súčasného diania v obci a či činnosti zastupiteľstva? V obci bola vtedy jedna spoločenská organizácia – Jednota dôchodcov. Nebolo hasičov, futbalistov, akurát krčma. Starosta Emil Fuska navrhol, že by bolo dobré dačo z histórie. Vedel, že rodák z Ujlačku, evanjelický farár Pavel Proksa - Kostolníkov, píše spomienky na život v rodnej obci. Od neho boli prvé príspevky do obecných novín. A tak sa to začalo. Postupne boli oslovení aj starší občania, aby porozprávali o svojom živote.

Všetci, ktorých sme oslovili, uvítali našu snahu zachovať čo najviac informácií o živote v dedine pre budúce generácie. Potešilo ich, že na rozhovory s nimi prišli mladé dievčatá, študentky. A páčilo sa im tiež, že ich slová budú zverejnené a dostanú sa ku každému, kto si ich bude chcieť prečítať. Zo začiatku boli uverejňované iba v Občasníku. Postupne sa databáza príspevkov zväčšovala, pretože sme chceli zachytiť každodenný život z rôznych uhlov pohľadu, a tak sme začali vydávať brožúrky o histórii obce, ktoré sme pracovne nazvali „bulletin“. Tento je zložený zo spomienok, ktoré sme získavali viac rokov rozhovormi s ochotnými občanmi a my sme sa snažili zachytiť ich slová čo najvernejšie. Možno sa niektoré budú zdať kostrbaté, nesúrodé a nie vždy jednotlivé spomienky plynule nadväzujú. No boli rozprávané úprimne a s láskou, a tak vám ich teraz predkladáme.



SLZA NAD KRIVDOU BIEDNYCH

Slza nad krivdou biednych meditácia pri pomníku padlých: 29.9.1935 pred sedemdesiatimi rokmi ako kvintán nitrianskeho gymnázia bol som aktívnym účastníkom veľkolepého slávnostného odhalenia POMNÍKA PADLÝCH. Bolo to na „Ujlacké hody“ v nedeľu, ako obvykle, prvú po Michale - 29.septembra 1935. Vo vtedajšom našom milom Ujlačku sme si nič nerobili z následkov vrcholiacej svetovej hospodárskej krízy. V našej pomerne malej, malebnej dedinke popri Úvernom a Potravnom družstve sa k životu hlásila dobročinná organizácia Slovenskej evanjelickej jednoty (SEJ) aj živý Dobrovoľný hasičský zbor a nadovšetko Miestna jednota roľníckeho dorastu (MJRD), ktorej agilným predsedom bol Michal Líška-Záhumenický. Pod vedením pána učiteľa Ernesta Šašku a mojej prvej učiteľky Ruženy Mesíkovej a potom Eleny Líškovej poriadali sme každoročne dve divadelné predstavenia – obvykle na Vianoce a Veľkú noc. Čistý výnos z týchto podujatí sme pričlenili k podomovej dobročinnej zbierke, a tak sme mohli vyrovnať účet za zadovážený pomník.

Do rámca vtedajších čulých aktivít patrila aj realizácia posviacky smútočného prápora (zástava) SEJ, vybudovanie a posviacka prvého pôvodného Kultúrneho domu s druhou školskou učebňou a pamätne Dožinky, ktoré tak skvele opísal spisovateľ Elo Šándor v týždenníku Slovenská vlasť. Obetavá svojpomocná dobročinnosť sa požehnane prejavila aj vtedy, keď najmä roľnícka mládež rozvírila myšlienku na uctenie pamiatky vojakov padlých v prvej svetovej vojne. Môj otecko Michal Proksa sa z nej vrátil ako invalid s vystreleným pravým okom, kým jeho mladší bratia (Juraj, Pavel a Štefan) sa už z tej strašnej kataklyzmy nevrátili živí. Ich mená sú pozlátenými literami vyryté spolu s ostatnými dvadsiatimi piatimi ujlackými mládencami, manželmi a bratmi. Ich hroby zostali na bojiskách v Galícii, Rumunsku, Srbsku a najmä v Itálii.



Neviem, kto medzi nás doniesol text i melódiu prenikavej zádušnej piesne, ktorú sme si v doraste mládeže sami nacvičili, keď sólo viedol kontrabasista čapkovičovskej kapely Jožko Sedlák a na trúbke nás sprevádzal Janko Beňo, sám ako invalid bolestne znášajúci stratu vlastného otca, ktorého meno je uvedené na prvom mieste na obnovej tabuli zoznamu zahynuvších ujlackých vojakov. Takto polosiroty plakali za svojimi otcami... Slávnostným rečníkom bol popri pánovi dekanovi Ladislavovi Záthureckom školský inšpektor Matej Miškóci, ako aktívny legionár československých légii v Rusku. Pána dekana L. Záthureckého doviezli impozantne na parádnom koči spolu s jeho dcérou Vierou a Klárou Balkovou (Vančovou), ktoré boli v tom čase mojimi spolužiačkami v nitrianskom gymnázii. Klára mala pri sebe fotografický aparát, ktorým zachytila oboch slávnostných rečníkov pri ich vystúpení na provízorne zhotovenom okvetovanom rečníšti. Dojemné

recitácie školských detí pripravila skvelá učiteľka Elena Líšková. Nadšené boli prejavy oboch slávnostných rečníkov za prítomnosti okresného náčelníka Halachyho, ale najhlbší dojem z celej slávnosti vyvolala príležitostná melancholická pieseň s veľmi priliehavou melódiou v trojštvrťovom takte: *Na talianskej fronte, Skala vysoká*. Tak mi dodnes v duši znie tklivá sloha, ktorú sme spievali na čele s Jožkom Sedlákom v doprovode trúbky Janka Beňu: *Ani len znamenia nemám, Ani len kríža, ref. "Tam kde zúri boj, Prídi sa za mňa pomodliť Aspoň ty, milá, Tam je cintor môj" Prídi sa za mňa pomodliť, Na môj hrob znamenie vložiť. Tam budem spočívať*.

Dvadsaťpäť úbohých ujlačanov namiesto hrobu a náhrobného kameňa majú vyryté len meno na našom pomníku padlých v severovýchodnom cípe bývalej školskej záhrady. V slávnostných prejavoch sa v rozličných obmenách vynášali slová o troch „hrdinoch“ a o „slobode“, ale vyššie uvedenú skutočnosť najvýstižnejšie vyjadroval refrén nami spievanej piesne Karola Kuzmányho: Kto nad krivdou biednych, Slzu vyroní Tomu moja pieseň, Slávou zazvoní! Autori sochy na pomníku padlých: Bäck a Soják zo Strážnice (za zozbieraných Kčs 3.235) znázornili túto skutočnosť postavou vojaka so skrúsenou sklonenou hlavou. Teda nijakí víťazi, nijakí hrdinovia, lež nešťastní úbožiaci spolu so všetkými tými desiatkami miliónov iných príslušníkov krvavej kataklyzmy boli obeťami nezmyselného vraždenia a vedomého prestupovania piateho Božieho prikázania: „**Nezabiješ!**“.

Dokladom toho sú aj mená zachované v súvislosti s druhou svetovou vojnou uvedené v spodnej časti pamätnej tabule na tomto pietnom pomníku: prvý z nich zahynul nie na fronte lež na priedomí svojho domu v apríli 1945 zasiahnutý sovietskou mínou, druhý ako riadny vojak SNP odvlečený do koncentračného tábora v nacistickom Nemecku a poslední dvaja padli v boji ako horliví vojaci tisovej slovenskej armády pri postupe nacistov proti Moskve a Stalingradu. Kdekoľvek sú, nech odpočívajú v pokoji ... Ako gymnazista mal som možnosť počas domácej prípravy v prednej izbe rodičovského domu zadívať sa cez okno na sklonenú hlavu vojaka na podstavci nášho pomníka. Neraz som videl aj cudzích neznámych okoloidúcich pútnikov, ako sa zbožne prežehnali pred touto sochou v domnení, že prechádzajú okolo nejakého svätého. Nezazlieval som im to ani najmenej. Nezmyselne predčasne nevinne pozabíjané obete toho hromadného vraždenia oboch svetových vojen si zaslúžia úctu a uznanie, vyronené slzy nad krivdou biednych. Ja vidím v tej soche svätého na okraji dediny s výkričným mementom: „**NEZABIJEŠ!**“

Holíč, 2005, Pavel Proksa – Kostolníkov



SPOMIENKY

najstaršieho občana obce Jána Líšku

Detstvo a mladosť

Bolo to ťažké, mama mi zomrela, keď som mal dva roky. Otec sa druhýkrát oženil, bolo nás osem detí. Musel som sa starať o mladších súrodencov. Najstarší brat, ten robil s koňmi. Potom po mne bola sestra, keď druhá mama zomrela, tak nám varila ona. Aj mladší brat veľmi rád piekol koláče. Narodil som sa v našej obci, potom sme odišli do Sasinkova, ale otec sa vrátil späť.

Chodieval som na žatvy, keď som bol štrnásťročný. Ujco kosili a ja som odobieral. Musela byť rovná hrstka, to bol taký drevený krutel a ja, kým som na to prišiel, som na tú kopu stúpil a zrno sa vymlelo. Tak som za to dostal po prstoch. Ako chlapci sme zbierali po žatve aj klásky. Cez druhú svetovú vojnu sme bývali v Sasinkove, ja som sa jej nezúčastnil, ale naši schovávali aj Židov. Na majeri sme vykopali bunker a tam ich skrývali. Bolo to aj tak, že na deň- dva odišli a potom sa vrátili. Na náš majer sa nikto ani s autom nedostal. Boli traja, mladí, tak do štyridsať rokov. Aj druhí mali na svojich pozemkoch Židov, vtedy sme sa neudávali.

V škole som sa dobre učil; len keď peňazí nebolo a nemal kto robiť. Ja som učieval druhých v škole. Všetky peniaze som nosil domov. Do školy som veľa nechodil, lebo som musel robiť v záhrade. Robil som, čo prišlo. Chodieval som pásť husi, kravy, pásol som aj iným. A vždy sme niečo za to dostali. Kravy sme pásli na lúkach a už na jeseň sme piekli kukuricu pri pasení. Lúky boli tam, kde je teraz rybník a aj za humnami – Pažiť.

Tam sme boli partia chlapci aj dievčatá, hrali sme futbal s handrovou loptou a potom sme sa poskladali a kúpili si obyčajnú loptu. S kamarátmi sme spravili jamku a šúľali sme guľôčky, aj na ulici, vtedy boli prašné ulice. Hneď na jar sme začínali ako sa oteplilo, behali sme bosí, ešte keď sme chodili do školy, tak cez zimu sme nosili dreváky. Keď bol ľad, tak sme dali na dreváky drôty, zobrali palicu a tam zatĺkli pevnejší klinec. Aj sme sa sánkovali na Podbreží pri Karačke a gúľali sa po snehu. Za našich čias ako chlapčiská sme sa stretávali navečer. Vtedy bol veselší a priateľskejší život.

Tí, ktorí nemali role, tak tí nemali toľko roboty. Boli sme chudobnejší, ale veselší, jedával sa napríklad chlieb namočený vo vode s cukrom. Každú sobotu, keď bolo prašno, sme zametali ulice. To muselo byť. Ženy na dvore upratovali, okná umývali, keď niekde nemohli, tak sa pomohlo. Okolo cesty boli jarky, každý si čistil pred svojim domom.

Zábavy bývali u Poláčika v krčme a vo dvore. Harmonika bývala pri zvonici. Vtedy to niečo stálo, keď bola väčšia zábava. To bolo len na sviatky. Od štrnástich rokov sa chodilo na zábavy. Už sme chodili aj modernejšie oblečení. Do Kapiniec na hody sa chodilo. Boli tam kolotoče a medovníkari. Na hody bývali tiež zábavy v hostinci u Poláčika. Tam mali tiež rádio, jedno z prvých v dedine.

Kolotoče bývali dole pri cintoríne. Chodili sme aj točiť. Aj štyri alebo päť chlapcov točilo kolotoč. Keď sme päťkrát potočili, tak sme sa mohli odviezť raz zadarmo. Chodieval som sem aj s kamarátmi na zábavy, zo Sasinkova sme chodili pešo. Niesol som dva pecne chleba, keď nám dom opravovali, majstrovi som ho nosil. Ako svadobný dar som dostal rádio. Neskôr som kúpil

gramofón. Aj lekvár sme varievali, dva-tri metre sliviek. Viem, že sa tu premietali aj filmy, ale veľa som z nich nestíhal. Doma sa pestovala zelenina, v tom čase sa predávala, dala sa speňažiť, vykupovala ju pani Anna Mesárošová. Neboli problémy, kam čo dať.

Práca

Počas svojho života som veľa pracoval. Spravil som si obchodnícky kurz a potom som robil v obchode, v potravinách. Tam som robil aj v sklade. Robieval som aj škridlu, pomáhal som domácim, ako som vedel. Keď som bol v Bratislave v obchode, tam som si spravil semenársky kurz a potom som bol v semenárskom podnikovom obchode v Nitre. V roku 1954 som odišiel z tejto predajne. Potom som robil v Nitrzdroji a tam som bol až do odchodu do dôchodku. V práci bolo dobre, aj kolegovia boli fajn. Každú prácu som robil naplno, rád som robil aj nadčasy.

Súčasnosc'

Už ako dôchodca robím v záhrade, venujem sa pestovaniu ovocia, hrozna. Chodievam aj na trhovisko, som zvedavý čo a ako to tam beží. A keď ma niečo bolí, tak na to nemyslím. Baví ma život, líham, vstávam a rozmýšľam nad tým, čomu sa budem venovať. Udržiava ma to, stále som činný. Ja sa cítim najlepšie len vonku. Či je zima, alebo teplo.



SPOMIENKY Z DETSTVA

Jolana Vargová - Proksová, narodila sa a celý život prežila v rodnej dedine.

Písal sa asi rok 1936. Bola veľká zima, napadlo toľko snehu, že niektorí ľudia ho museli sťahovať zo strechy. Dobré si pamätám, našim susedom, Rizekovým, až prevalilo strechu. Za našim domom bola cesta, ktorá viedla až do Ašakerte, volali sme ju Karačka – za Vincurovými. Konča záhrady bolo Podbrežie. V tom čase sa chodili deti z celej dediny sánkovať na sánkach väčšinou urobených podomácky. V tejto dobe sa cez zimu nosili i drevnice. Drevnice vyrábala pán Košík z Veľkých Ripňán.

Cez dedinu tiekli tri potoky – Mlynský, Prostredný a Kanál. Cez zimu, keď bol niektorý dobre zamrznutý, sekal sa z neho ľad. Taký nasekaný ľad uskladňoval v tom čase hostinský Ján Poláčik (prezývka Šenkár) v pivnici na chladienie piva. V hostinci bol dosť veľký priestor, bývali tam aj muziky a veľmi dobré. Ján Poláčik vlastnil aj obchod so zmiešaným tovarom.

Okolo nás cez Karačku chodievalo sa do kostola, cez Trenčianský háj, poľom okolo Janenkových - Michalíkových do Ašakerte. Húfne na Štedrý večer, na Silvestra a všetky výročité sviatky a cez leto aj obyčajné nedele. Slobodné dievčatá chodili v rukávcoch s pruclom, krásne vyšívaná zástera a na hlavách previazané farebné stužky. Vydaté ženy sa líšili tým, že mali tilangerové ručníky. V tom čase bol farárom pán dekan Záthurecký.

Cez zimu sa u nás stretávali strýco Švancara, Rizek a Vitek. Spolu lúpali ručne kukuricu. Podobne ženy driapali perie a priadli konopnú kúdeľ. Hotové nite sa potom motali na motovidle do pradien a tie sa zvärali. To vyzeralo asi takto: Do zvärača, teda suda, sa tie pradená poukladali, posypali popolom, dal sa na to tekutý luhový kameň riedený vodou na niekoľko dní. Potom sa to vypláhalo a ostalo to pekné biele. Potom sa to muselo zaniest' Držikovým, Švancarovým alebo Kištákovým, ktorí z toho utkali konopné plátno. Z plátna sa šili spodníky, rubáše pre ženy, gate pre mužov. Konopné plátno sa používalo aj na posteľné plachty, uteráky a niekedy aj na vrecia na obilie. Veľmi pekné z toho boli i plachty na stôl, ktoré sa vyšívali krížikovým vzorom. Dievky vyšívali zástere ku kroju a často aj celý kraj rukávce, ručníky, čepce a prucle. Už vtedy sa robili čipky na rukávce a čepce – čomu teraz hovoríme paličkovanie.



Po zime prišla jar. Bolo veselšie. Deti mohli behať, hrať sa, preskakovať priekopy, chlapi sa hrali na guľky, schovávačky atď. Ako sme sa naháňali, som rozbila fľašu a veľmi špatne som sa porezala na päte. V tom čase bola ošetrovateľkou slečna Nina Šašková, ktorá mi nohu ošetrila. Bola som viackrát u nich a pri poslednej návšteve namáčala husacie brko do oleja, pomastila a išla som domov s mamičkou. Veľmi dobre sa pamätám, raz sme sa hrali u Švancarov, na nálepku pod stenou bola uložená hlinená tehla, ktorá spadla a Aničke Švancarovej dolámala ruku. Aj ju ošetrila slečna Nina. Tou rukou sa dodnes nemôže dobre učesať.

Na dolnom konci bolo v tom čase oveľa viac cigánov. Boli tam Biloví (prezývka Jojoví). Večer na ich dvore bolo veselo, vyhrávali na husliach. Starý Jojo Bila chodil robiť k veľkostatkárovi Zoltánovi do Ašakerti. Jeho žena mu denne nosila obed. Tanierik s nejakou kašou zaviazaný dvoma uzlíkmi do batôžka a v ruke ešte niesla kanvičku s polievkou. Títo denní robotníci dostali od veľkostatkára na prilepšenie nejaký kúsok zeme, kde si mohli zasadiť zemiaky, zeleninu a iné

(to sa volalo – dylnice). Bývali tu ešte druhí Biloví (prezývka Malaroví). Obdive rodiny chovali kozy. Chodili ich pásť do jarkov, tiež im osekávali snety (vetvy) z agátov.

V Hliníku bývali Potočkoví. Ujo Potočík bol nočným hlásnikom. V tom čase sa hlásili hodiny v noci na rohu, ktorý vyzeral ako roh kravy. Keď bola jedna hodina, zatrúbil – jedenkrát, keď boli dve hodiny, zatrúbil dvakrát. Končil o tretej. Bubnovanie obyčajne robil obecný hlásnik, kišbír. Začal bubnovať na bubon, ktorý mal zavesený krížom cez plec a potom hovoril: „Dáva sa na známost šetkým občanom, bude sa vyberať dan za dom; za druhé, každý musí odezdať šetko čo má predpísané – kontingent – a to vajíčka, obilí, mlieko, maso“(v miestnom nárečí). Prešiel celou dedinou asi štyri – päťkrát, všetko zopakoval, aby každý počul.

Celkom blízko pod cigánskou osadou, vedľa cesty, bola studnička a z nej si brali cigáni vodu na pitie a varenie. Na vodu chodili aj ľudia z dediny, lebo bola mäkká a fazuľa sa rýchlejšie uvarila.

Hody boli na prvú nedeľu po Michalovi. Príprava pred nimi bývala veľká. Dnes už to nie je. K hodom sa chovalo veľa husí, kačíc, ktoré sa obyčajne aj šklbali, aby bolo z nich aj perie, ktoré sa v zime driapalo. Hody bývali veselé, zábava bola na hodovú sobotu - vonku pod šírým nebom. Mládenci išli narúbať zeleného haluzia, aby urobili ohradu. Vrch, až by pršalo, zakryli plachtou a tancovalo sa veselo až do rána.

Do dediny prišli aj kolotoče, stávali vedľa potoka na obecnom mieste. Vedúcou toho ringišpíru bola Kamila. Neboli na elektrinu, obyčajne ich ťahali chlapci, ktorí sa potom mohli zadarmo odviezť.

Po hodoch obyčajne nastal čas oberania **ovocia, hrozna, kopanie krumplí**. Zo sliviek sa varil lekvár vo veľkých debnách, aj s prípravou to obyčajne trvalo celý deň a noc. Oberalo sa aj hrozno – samorost. Pestovateľov bolo dosť, navzájom si pomáhali a posledné spracovanie – vyprešovanie, sa robilo väčšinou u Mosných, ktorí mali preš. Bol aj čas lámania kukurice, spočiatku sa šúpala na koreni, neskôr sa vylamovala a klasy sa vozili domov, kde sa šúpali. Šúpačky boli veselé, bývali obyčajne večer. Každý večer po skončení sa dávalo niečo pod zub a vypiť. Kukurica sa viazala do viazaníc a vešala na hambálok, aby dobre vyschla. K ďalším prácam patrilo kopanie zemiakov a burgyne. Všetko sa robilo ručne. Zemiaky sa kopali zemiakovými vidlami a cukrová burgyňa špeciálnym kópálom.

Zvyky, ktoré sa v dedine dodržiavali

Na Luciu, 13. decembra, do domu nemá vojsť muž, je to nešťastie. Od Lucie do Vianoc je dvanásť dní, ktoré sa viažu na dvanásť mesiacov v roku. Každý deň treba sledovať počasie. Ak je trinásteho pekne, bude pekný január, ako je štrnásteho, taký bude február, ... Tak sa to deje i pri ostatných mesiacoch. Na Luciu chodievali po domoch už predvečer Lucie – ženy alebo muži oblečení na bielo a ometali.

Na Štedrý deň do domu nemá chodiť žena – to je nešťastie, len muž. Celý deň, až do večere, sa postilo. Piekli sa koláče, pupáčky, makové buchty. Varilo sa k večeri. Do kostola, na utiereň, sa chodilo cez Karačku a Trenčanský háj pešo do Ašakerti. Po príchode z kostola ešte išiel gazda počastovať dobytok a mohlo sa večerať. Na stole bola konopná plachta – obrus, v strede býval položený pletenec z chlebovej múky a v ňom napichaný cesnak a na tom pletenci bola slamená ošítka so všetkými druhmi obilia a na vrchu boli poukladané jabĺčka a orechy. Za vrchom stola bol položený kozáček, do ktorého sa dávali všetky zvyšky z jedla, čo sa jedli – to bolo pre smrtku. Bol aj živý stromček a dávali sa aj darčeky. Keď sa išli jesť orechy, hádzali sa do kútov a hovorilo sa:

„Štyri kúty, nemám vás čím obdarovať, teda potom asi týmito orechami...“ Cigáni chodili spievať pod okno len do rodín, s ktorými boli známi. Spievali pesničku: **„Narodil sa Kristus Pán.....“** Dalo sa im koláčov a mali konvičku a do nej im dali kapustnicu.

Po Vianociach sa z tej ošítky dávalo sliepкам a ostatnému dobytku. Druhý sviatok vianočný, bolo **Božie narodenie**. Ráno sa naliala do lavóra voda a v nej bolo jablko. Všetci domáci sa v nej umývali. Celý deň sa nesmelo zametať a prať. Potom bolo **Štefana**. Bývali štefanské zábavy. Medzi sviatkami bolo zvykom zabíjať prasa, ktoré chovali skoro v každom gazdovstve. Po rodine sa nosili výslužky – surové mäso, oškvarky, pečené mäso a hurky. Po zabíjačke na druhý deň si chodili obyčajne cigánky pýtať ovar.

Prišiel **Silvester**, kedy obyčajne bývali zábavy, hralo sa aj divadlo, ktoré nacvičoval učiteľ. Notár a učiteľ boli v tom čase poprední ľudia na dedine. Bol Nový rok, hrávalo sa divadlo, chodilo sa vinšovať: **„Vinšujem Vám tento Nový rok....“** Po Novom roku prichádzajú Fašiangy. Chodili fašangovníci po domoch a spievali: **„Fašiangy, Turice, Veľká noc bude....“**. Smažili sa šišky. V každom dome im dali na ražň kúsok zo slaniny a bola veselá zábava. Plesy vtedy nebývali.

Nastalo obdobie pôstu. Pomaly sa pripravovalo na Veľkú noc. Bolo zvykom pred Kvetnou nedeľou, že kostolník chodil po domoch vyberať vajíčka pre farára. Pán farár ich potom v obchode predal.

Cestu pred domom každý v sobotu vyzametal a ešte aj polial, aby bola v nedeľu pekná, keď sa išlo do kostola. **Na Ducha** chodili dievky a vydaté ženy do kostola v krojoch. V sobotu pred sv. Duchom chodili si ľudia brať lipu, ktorá bola na dolnom konci. Halúzky dávali doma po izbách na okná, na dvere. Prvá nedeľa po sv. Duchu bola už nedeľa sv. Trojičky, už sa k tej lipe pridávali aj halúzky z agátu a vrby, aby boli tri kusy. Mali ochraňovať dom pred nešťastím.

Detské hry a domáce práce

Zimné hry detí bola sánkovačka na sánkach, ktoré boli amatérsky vyrobené doma. Keď zamrzli potoky, nastalo korčuľovanie – šmýkanie v drevniciach - drevená obuv vystrúhaná a vydlabaná z vrbového alebo topoľového dreva. Na dno každej drevnice zatĺkli dva – tri drôty, aby sa dobre šmýkalo. Po takejto sánkovačke a šmýkačke uzimené deti doma čakal na sporáku teplý bylinkový alebo ovocný čaj, ktorý bol v tom čase najlepším liekom proti prechladnutiu a chrípke. Na lekára nebolo peňazí.

Povinnosti pri vykonávaní domácich prác mali aj deti. Popri získavaní vedomostí v školských laviciach, mali na starosti domáce zvieratá, najmä v letnom období pásli husi na pasienkoch pri potoku (miesta vyčlenené obecným úradom). V čase žatvy chodili skoro ráno pásť husi na strniská – tam, kde bolo obilie pokosené, uložené do krížov a pohrabané. Húsata si našli poodlamované klasy obilia a vypadané zrnká. Potom malí pasáci zahnali húsky k potoku, kde boli celý deň. V podvečer sa znovu vracali na strnisko. Mnohé deti z viacpočetných rodín pásli husi nielen svoje, ale aj iným, za čo sa im dostalo odmeny v naturáliách – potraviny, šatstvo. Pri pasení na strniskách zbierali klásky (najmä na medziach), kde po hrabaní ručnými hrablami ešte nejaké zostávali.

Nazbierané klásky ukladali do viazaničiek. Ich veľkosť ukazovala ako sa snažili a odmenu (20 halierov) si odkladali do pokladničky, aby mali na Kapinské hody na kolotoč (bývali poslednú



augustovú nedeľu). Staršie deti mali na starosti pasenie kráv – na lúkach, ktoré sa tiahli popri troch potokoch: Kanál, ktorý bol a je zásobovaný z prameňa Lužbetka; Hlavný potok – prameň vyvierajúci v obci Radošina a tretí, Mlynský potok, ktorý priteká z obce Galanová. Voda z tohto prameňa v zimnom období poslúžila na zavodnenie Mlynských lúk, a tak vzniklo klzisko pre deti – kde trávili voľný čas. Pri pasení kráv v jesennom období, v čase keď nastali širiny, nemuseli pasáci držať kravičky na retiazke (dovtedy mohli pásť len na svojej lúke), ale sa mohli voľne pustené pásť, zakladali si ohníky, piekli zemiaky, varili lekvár, na žrdiach (hrubšie palice z vŕby, ktoré vo veľkom počte boli vysádzané popri brehoch potokov) preskakovali potok. Neraz sa stalo, že malý odvážlivec pri slabšom odraze zostal visieť nad stredom potoka a samozrejme nasledoval kúpeľ v studenej vode.



Z KRAJČÍRSKEJ DIELNE

Na detstvo doma spomína Oľga Slezáková - Medová

Zuzana a Ján Medoví sa presťahovali z Krajného najprv do Nových Sadov a potom do Malého Zálužia (Ujlačku). Zo začiatku bývali v podnájme, v dome pri hradskej, neskôr v dome oproti kultúrneho domu, ktorý kúpili od Gašparíkových, lenže babka sa odmietla odtiaľ odsťahovať, a tak v jednej izbe bývala babka a v druhej oni desiat. Nakoniec kúpili dom od Líškových, a tam bývali až do smrti. Zo starého domova si priviezli modrú kasničku, šijací stroj, periny a krajčírsku žehličku, keďže dedko bol krajčír. Ku krajčirovi bolo treba chodiť na skúšky šiat a pri tom sa často mohli zákazníci aj vyrozprávať. Okrem šitia dedko hrával po večeroch na husle a na gitaru hral s husacím perom.

Šijací stroj

Jedného dňa cez vojnu k nám prišla židovská rodina zo Šurianok, aby im otec ušil kabáty. Vedeli, že Nemci ich budú brať „vraj na roboty“ a ide zima. Otec im teda šil kabáty deň, noc a židovka bola celý čas u nás a čakala kým budú hotové. Priniesla si so sebou aj kôšer jedlo – nejakú pečienku a dávala nám okošťovať. Nechutilo nám to, bolo to plané. Keď boli kabáty hotové odišla domov. Na druhý deň sa však vrátila s látkami a prosbou, aby ušil kabáty aj pre dcéru a syna. Odišla domov, že na druhý deň príde pre ne. Otec zase šil celý deň aj noc červený kabát pre dievča a druhý pre chlapca. Na druhý deň a ďalšie potom si už židovka pre kabáty neprišla. V ten deň ako odišla domov, ich večer zobrali Nemci. Otec odložil kabáty do truhlice. Židia si však po kabáty neprišli ani po skončení vojny. Nakoniec kabáty vytiahol z truhlice a dal ich sestre Anne a bratovi Jarovi.



Konvička na mlieko

Bývali sme v školskom byte v Malom Záluží, kde manžel Jozef Slezák učil na škole. Jedného dňa som poslala syna Jožka s konvičkou pre mlieko do Zedníkových. Na ceste bolo veľa kameňov a kázala som mu, aby šiel opatrne, nespadol a nevyliat mlieko. Jožko samozrejme utekal a keď sa vracal, sledovala som ho cez okno. Zrazu sa potkol o väčší kameň a rukami dopredu sa aj s plnou konvičkou v ruke sa natiahol na cestu aký bol dlhý. Vrchnák na konvičke však vydržal a nerozlial ani kvapku mlieka. Natešený mi odovzdal konvičku s mliekom a keď som sa ho spýtala, či náhodou nespadol odpovedal, že nie. Keď sa ho ešte spýtala, prečo je tá konvička taká otlčená, povedal, že nevie, že to už asi bolo predtým.??

Kvintačky

Bola zima a s bratom Dušanom sme už chodili do mešťanky. V škole sa učilo na smeny, pretože sa kúrilo iba v dolných triedach. Keď som išla ja do školy ráno, brat Dušan šiel poobede a naopak. Bol zamrznutý potok aj lúky po Kapince a doma sme mali jedny kvintačky. Dušan však schoval kľúčik od nich, chcel ich mať len pre seba. Otec však zobral kľúč od hodín a zistil, že pasuje do kvintačiek, tak mi ho dal, keď bol brat v škole a mohla som sa ísť korčuľovať. Prišla som k potoku, nasadila kvintačky na topánky, dotiahla kľúčikom a korčuľovala som sa smerom do Kapiniec. Fúkal severný vietor, keď som sa otočila smerom do Ujlačku rozopla som kabát, rozťahla s rukami do široka ako plachtu a vietor ma hnal späť.

**Židia**

S bratom Dušanom sme sa hrali cez vojnu pri malom háji a zrazu sme zavoňali parfím (parfém). *Čo to vonia, kto by tu mohol chodiť naparfimovaný?* – pýtali sme sa jeden druhého. Šli sme za vôňou do hája. Zrazu uprostred hája na spadnutom strome sme uvideli sedieť staršiu ženu, muža a mladé dievča. Všetci traja boli vyobliekaní v parádnych šatách, dievča malo pančušky a šaty s krátkym

rukávom. „To sú židia!“ – špehovali sme ich spoza stromov a kríkov. Potom sme utekali do dediny, aby sme povedali, čo sme objavili. Stretli sme žida Kveta, ktorý išiel od nás. Otec mu zašival do kabáta peniaze. Hneď sme mu zvestovali, čo sme objavili. Kvet bol žid prekrstený na evanjelika a mal v Nitre kníhkupectvo. (Nakoniec ho zastrelili Nemci, keď sa pustil utekať, keď Nemci naháňali pri Nových Sadoch nejakých židov a on sa zľakol.) Išiel s nimi do hája a na spadnutom strome už nebolo nikoho. Kníhkupec Kvet začal vykrikovať po židovsky: Haló je tu niekto, prišiel za vami priateľ z Nitry! (teta si tú vetu zapamätala po židovsky). Behali okolo celého hája a vykrikovali tú vetu aj s pánom Kvetom. Po židoch však ani stopy, zostala po nich iba vôňa parfému. Židia mali byť schovaní nikde v stodole. V háji čakali, kým domáci vykopali v stodole úkryt, kam ich potom premiestnili a schovali. Kníhkupec Kvet potom odišiel a ja s bratom Dušanom sme sa vonku hrali, že hľadáme židov. Naháňali sme sa okolo stodoly a vykrikovali tú vetu, ktorú si pamätám dodnes.

Pokračovanie príbehu o schovaných židoch

Jedného rána prišli k nám Nemci s papierom, na ktorom bolo napísané, že u Medových nie sú schovaní žiadni židia, ale u susedov sú schovaní a nemecký vojak prstom zakrýval meno udávajúceho, aby si ho otec nemohol prečítať. Potom šli k susedom a zo stodoly vytiahli staršiu židovku a jej manžela, ktorý kríval. Tvrdili im, že v stodole boli schovaní len oni dvaja. Nemci im potom rozstrieľali stodolu a zobrali židov na aute do Kerte (Nových Sadov). Tam zastavili pri krčme, začalo pršať, na auto dali plachtu. Židia využili ich nepozornosť a židovka vykĺzla spod plachty a pustila sa utekať. Jej manžel však kríval a nemohol sa tak rýchlo vytrátiť preč. Nemci ho zbadali a ... (neviem či zastrelili alebo ubili ho na smrť). Židovka utekala potom naspäť do Ujlačku cez rozvodnené potoky a schovávala sa v stohu. Mama išla zavrieť kozu do maštale a počula nejaké zvuky z kôrovia, ktoré bolo poznačené strelbou v stodole u susedov. Poslala tam otca, že odtiaľ idú nejaké zvuky, nech sa tam ide pozrieť. Bolo tam schované židovské dievča, ktoré sa triaslo od zimy a drkotalo zubami. Priviedol ju dnu, aby sa zohrial, lebo mala len tenké šaty a pančušky. Zrazu prišiel k nim sused, ktorý bol od rána v Nitre a zostal prekvapený, čo u nich to dievča robí. Začal rozprávať, že ich musí ísť naspäť do Nitry udať ju na gestapo a stále to opakoval. Otec ho presviedčal: „Čo by ste ich udávali, zavezte ich k Sokolovi (Solgaj) do Kerte - Nových Sadov.“ Nakoniec ho poslúchol a zaviedol dievča k Sokolovi. Večer zrazu niekto zabúchal na dvere. Otec otvoril a vo dverách stála židovka. Bola celá mokrá, čo utekala cez rozvodnený potok a polepená plevami zo stohu. Hľadala u nás dcéru. Povedali jej, že dcéru išiel zaviesť sused k Sokolovi do Nových Sadov a ten že sa o ňu postará. Usadili ju k šporáku, aby sa zohrial. Sused sa vrátil povedať, že už ju tam zaviedol a zbadal u nás zase jej matku. Znovu začal opakovať, že ju musí ísť do Nitry udať na gestapo. Otec ho znovu presvedčil, aby aj matku zaviedol k Sokolovi rovnako ako dcéru. Nakoniec ho poslúchol a odviezol ju do Nových Sadov. Po skončení vojny sa prišli otcovi poďakovať, že keby nepresvedčil suseda, udal by ich na gestapo a neprežili by vojnu.

Židia na povale

Počula som jasne na povale kroky. Ved' tam niekto chodí. Ale čoby, nikto tam nie je- odpovedala mi mama. Videli sme ju však, že každé ráno z povala vynášala kýbeľ. S bratom Dušanom, sme si šuškali, že na povale sú určite schovaní židia a stále sme sa vypytovali, kto tam je, pretože sme počuli dupot ako chodili po povale. Posledný deň, čo boli u nás schovaní, nám rodičia sľúbili, že ich uvidíme. Zišli dolu z povala a preľakli sa, keď uvideli deti, ale otec im povedal, že my nič nepovieme. Boli už starší, vráskaví. Boli u nás schovaní asi mesiac.

Rumun

Raz cez vojnu prišiel k nám Rumun a okolo seba mal omotanú látku, ktorú niekde ukradol. Chcel, aby mu dedko ušil kabát pre syna. Začal mu vysvetľovať aký veľký je jeho syn a ukazoval na nášho Jana, aby mu ušil kabát podľa neho. O dva dni, že si príde po kabát. Dedko šiel celý deň (dokedy ho dokončil) kabát pre chlapca. Rumun si však už po kabát nikdy neprišiel.

**ROZPRÁVANIE O MINULOSTI**

Anna Nad'ová - Proksová je rodáčka zo Zálužia a väčšinu života v obci prežila.

Detstvo, škola, učitelka

Ako malé dieťa som chodievala pásť husi na strnisko, tam sme zbierali po žatve aj klásky, predbiehali sme sa, kto pozbiera skôr. Najprv som pásala husi, a keď som bola staršia, tak kravy. Tú našu som chodila pásť na priekopy. Zobrala som si nejaké knižky a čítala som, kým sa krava pásala. Chodievala som pásť do Ihlice (smer na Kapince). Pred vojnou sme odovzdávali mlieko. Dávalo sa do mliekarní, mali sme konvy na mlieko a brávali to na stanici a vlakom posielali preč. Hnevala som sa, keď som už bola dievka, že keď išli nejakí na bicykli alebo na motorke, vykrikovali: „S takou pasáčkou by som aj chodil pásť.“ Kto mal svoje lúky, pásol na svojich lúkach, kto nemal lúky, pásol na priekopách. Boli vymerané lúky. Priekopy sa nedelili. Samozrejme som pomáhala aj rodičom v záhrade a na poli. Keď sa staval Šaškov dom, tak sme tam chodili pomáhať. Zbierali sme rozbité tehly, také pomocné práce sme robili, čo deti vládali. Za mojich čias to bol najmodernejší a najpevnejší dom. Pri mame som sa naučila zase variť a to človeku zostane v pamäti navždy.

Základnú školu som vychodila v Malom Záluží. Spomínam si veľmi dobre na pani učiteľku Elenú Líškovú - Trnkócyovú. Učil ma aj Ernest Šaško. Keď som mala ísť do piatej triedy, tak som išla do meštianky. Potom som chodila do Štátnej meštianskej školy vo Veľkých Ripňanoch počas obdobia druhej svetovej vojny. Nechodili vtedy vlaky a tak som chodievala na bicykli spolu aj s Jánom Proksom a Štefanom Petruchom. Štefan išiel popredku, ja v prostriedku a Jano na konci. V rokoch 1945 – 1947 som navštevovala Štátnu obchodnú školu v Nitre, kam som už cestovala vlakom. Do Nitry chodilo vlakom veľa ľudí, zvlášť z Malého Zálužia. Tu bolo najviac vzdelaných ľudí z celého okolia.

Voľný čas, hry, zábavy

Obľúbenou zábavou detí bola hra na vodníka, hrávali sme sa ju na priekope pri Zmekovi, tam býval oproti mostík. Priekopy boli troška hlbšie ako teraz, aj sme sa tam naháňali. Ďalšou činnosťou bolo kúpanie v potoku, kde sme sa vŕali v blate. Mali sme také „kúpele“.

Vždy som sa tešila, keď ma ako malú poslali na pivo. Chodila som do hostinca dedkovi Poláčikovi

a on mal rádio, my sme nemali. Tak som sa tešila, že budem počúvať rádio a zamotávala som sa do radu, aby som čo najdlhšie mohla počúvať. A potom sa ma pýtali, prečo som tak dlho bola v tom hostinci. Pivo sa naberalo do džbánka. V hostinci u Poláčika bývali aj zábavy. Netrvali tak dlho ako dnes. Bývali aj pri zvonici. Raz v hostinci nemohla byť zábava a my, čo sme bývali hore, tam sme mali veľkú sýpku a tak bola u nás zábava. Začínala sa okolo ôsmej a trvala do polnoci. Voľakedy dievčatá nemohli bývať toľko vonku. Pred obchodom sme mali lavičku a mládenci hrali na veľkej harmonike, nie ústnej. Bývalo veselo.

Nikdy som nenosila kroje, nosila som nové šaty do kostola. Dievčatá chodili aj v krojoch, aj v panskom. Moja mama nosila polohoriácky kraj. Aj nás malých začali hneď takto obliekať.

Ďalšie činnosti

Jednou z činností, ktorú sme robili, bolo varenie lekváru. Varil sa vo veľkej kisni, vo vnútri bola plechová, miešal sa s veľkým ohrablom. Iba slivkový lekvár mal takú tradíciu, že sa stretávali aj susedia. Aj pri šúpaní kukurice. Doviezla sa a šúpala. Kde boli dievčence, tak prišli aj chlapci a bolo veselo.

V dospelosti som sa zúčastňovala kurzov varenia a ručných prác - „viazanie makramé“. Bývali raz do týždňa, asi štyri - päť krát za rok. Kurz pečenia a varenia viedli kuchári z Nitry a pani Líšková z Nových Sádov. Novinkou v tých rokoch bola príprava studených mís. Varili sme v kuchynke v kultúrnom dome. Kurzu sa zúčastňovalo okolo dvadsať žien, nebolo to vekovo ohraničené. Kurz viazania makramé viedla pani Terézia Krištofiová a navštevovali ho skôr staršie ženy. Prebiehal neskôr ako kurz varenia a schádzali sme sa v klubovni na poschodí v kultúrnom dome. Tu sa okrem kurzov konali aj čajové večierky.



V rámci kultúry ešte spomeniem premietanie filmov v sále, ktoré mala na starosti Osvetová beseda. Premietali sa až po druhej svetovej vojne. Chodilo tak stredne veľa ľudí. Neskôr sa premietalo v klubovni. Potom nám to nedovolili, lebo prístroj bol starý a nezodpovedal technickým parametrom.

Rodičovský obchod

Do roku 1938 vlastnili obchod Ringwaldovi (židovská rodina). Mali medzi dverami pliešky a tam po hebrejsky boli napísané modlitbičky. Neskôr odišli do Zbehov, a tak obchod prevzali moji rodičia Proksovi. Starí rodičia nemali obchod. Dedko mal hostinec do roku 1948 dole na

Zmekovom, potom sme sa presťahovali hore, kúpili sme dom od Ringwaldových (dom vedľa Flamenca). Obchod mal oficiálny názov „Obchod so zmiešaným tovarom“. Nepredávali sa tu len potraviny, ale aj drogéria, látky a domáce potreby. Mávali sme tam aj sardinky, bývali dosť drahé. Môj brat Pali si zobral raz sardinky, že si načneme a ja že, budú nás hrešiť, že si len tak zoberieme. Pali si ich načal a jedol. Ja som nechcela. Mali sme psa a doniesol prázdnu konzervu pred dvere. Tak otec prišiel na to, že niekto zobral sardinky z obchodu. Väčší tovar dovážal pán Korček z Nitry z veľkoobchodu autom a malé veci obstarával môj otec. Chlieb si každý doma spravil a chodil si dávať pánovi Plesníkovi upiecť. Vlastnil pekáreň na chlieb a koláče. Predávali sme len rožky a žemle. Otváracie hodiny boli od rána do večera, aj v sobotu. Po mojich rodičoch obchod prevzal Michal Líška, ktorý bol jeho vedúci. Bol to štátny obchod a nazýval sa NUPOT, neskôr JEDNOTA. Jeden čas tu predávala aj moja sestra.

Spomienky na vojnu

Počas druhej svetovej vojny boli v našej obci nemeckí a ruskí vojaci. Boli to mladí vojaci, ktorí bývali väčšinou v škole, ale aj v kultúrnom dome a niektorí velitelia aj doma u občanov. Vojaci sa presúvali, vykrikovali po rusky a nemecky. Nerobili žiadne problémy, chodievali k nám aj do obchodu. Keď nemeckí vojaci odchádzali, lúčila sa s nimi celá obec.

Práca, zamestnanie

Po škole som sa zamestnala ako administratívna pracovníčka v továrni na obuv „Otto Fencľ“ v Hlohovci a neskôr som pracovala v Považských mlynoch v Piešťanoch, tiež ako administratívna pracovníčka. Najradšej som pracovala práve v Piešťanoch, bol tam veľký kolektív a dostávali sme aj trinásť plat. Keďže to bola továreň, kde sa vyrábala múka a z nej pečivo, mali sme nárok aj na cestoviny, piškóty a pol metra otrúb pre zvieratá.

V rokoch 1954 – 1975 som pracovala v Západoslovenských uhoľných skladoch Nitra ako vedúca predaja, potom od roku 1975 do roku 1979 v Západoslovenských uhoľných skladoch v Lužiankach ako referentka predaja a organizácie a nakoniec v rokoch 1980 až 1988 znova v Nitre ako vedúca referentka predaja. Nebola to vôbec ľahká práca. Sklady sa nachádzali v našej obci, za kultúrnym domom hore, na dnešnom multifunkčnom ihrisku. Uhlie sa dovážalo vlakom, predávalo sa len do vriec. Vagóny chodili do Nových Sadoch. Večer sa vagón odvážal preč. Ľudia už vedeli, keď bol nedostatok uhlia, že má prísť vagón. Vážilo sa na mostovej váhe, pracovník ho odvážené naložil do vreca a pomocníci ho na koňoch alebo na traktoroch z JRD vozili do každej domácnosti. Samozrejme museli za uhlie zaplatiť. Dovážalo sa z Novák, Handlovej, ale aj z Mostu v severozápadných Čechách – všetky druhy uhlia a koksu. Uhlie bolo v tom čase veľmi potrebné, každá rodina v obci kúrila tuhým palivom. Ja som mala kanceláriu doma. Pomocníkmi (robotníkmi) boli: zo začiatku Michal Kišták, neskôr Štefan Petrucha a Pavel Rizek.

Viedla som pobočku Štátnej sporiteľne,

ktorá vznikla v našej obci po roku 1948. Nachádzala sa v budove kultúrneho domu, vedľa kancelárie, v terajšej kuchynke. Otvorené bolo každú nedeľu poobede. Mojou povinnosťou bolo prijímanie vkladov, zakladanie účtov, výber peňazí, vystavovala som vkladné knižky a viedla celkovú evidenciu účtov občanov. Keď si chcel občan vybrať peniaze, vystavila som výdavkový doklad a peniaze som mu dala v hotovosti. Zvyšné peniaze som odovzdávala do sporiteľne v Nitre. Odtiaľto som si aj brala peniaze, keď som nemala. Každého občana som presviedčala, aby si uložil peniaze na účet. V každej obci v okolí bývala pobočka sporiteľne. Bolo to výhodné, ľudia nemuseli chodiť do mesta. Za túto prácu som dostávala 100 korún za mesiac, to bolo vtedy veľa peňazí. Neskôr po mne prevzal túto funkciu Ing. Michal Zedník, ktorý bol účtovníkom na miestnom družstve. Pobočku viedol až do jej skončenia.

SPOMIENKY NA DETSTVO A MLADOSŤ

Anna Rizeková - Zmeková je rodáčka z obce a väčšinu života prežila v rodnej obci. Rada sa podelila o svoje spomienky, potešilo ju, že niekto sa zaujíma o „staré časy“ a chce to aj uverejniť. Porozprávala nám veľa o svojom živote v detstve a mladosti, o zvykoch v obci, o varení. A viackrát hovorila aj druhej svetovej vojne. Jej rodina sa aktívne podieľala na podpore protifašistického odboja, a tak vzniklo viacero spomienok na toto obdobie.

ŠKOLA Mojim prvým učiteľom bol Ernest Šaško. Učil všetky ročníky. Chodilo sa do školy na dve zmeny. Do roku 1932 sme písali griflíkom, neskôr ceruzkou a perom do písaniek. Ďalej ma učila pani učiteľka Ružena Mesíková a Elena Líšková-Trnkócyová (dcéra richtára, bola dobrá, ale aj prísna). Chodila som do cirkevnej školy, spievali sme na hodine nábožné piesne. Na začiatku vyučovania sme sa modlili. V prvom ročníku sme mali šlabikár, neskôr čítanku, od šiesteho ročníka aj Knihu reálií (prírodopis, zemepis, dejepis a prírodospyt – fyzika a chémia).

Na výlety sme chodili pešo do Cerovín, do dubiny alebo sme chodievali aj vlakom do Radošiny a potom pešo na Čertovu pec. Raz nás pani učiteľka Líšková - Trnkócyová zobrala na výlet do Bratislavy, to už bol veľký výlet.

Na konci školského roka býval exámen – skúška z náboženstva, prišiel aj školský inšpektor z Nitry a pán farár Ladislav Záthurecký. Na Deň matiek alebo na Deň stromkov sme mali aj vystúpenia, kde sme recitovali básne. Vydávali sme aj školský časopis, písali sme rôzne články, napríklad o 1. svetovej vojne.



DIVADLO Hrávali sa väčšinou historické hry, napríklad Marína Havranová, ale aj hry z bežného života ako Kamenný chodníček od Ferka Urbánka a iné. V hrách sa používala aj nemčina (v hre Marína Havranová). Ostatní nás aj volali menami postáv, ktoré sme hrávali. Ja som hrávala zlé ženské postavy a napríklad Amália Fusková hrávala zase dobré a milé ženy. Hry s nami nacvičovala pani učiteľka Líšková-Trnkócyová, aj vyberala pre každého postavy a samotné hry. Mala jednu knihu a my sme si repliky z nej sami odpisovali. Divadlo sa hrávalo na Silvestra, na Deň matiek a iné slávnosti. Okrem historických hier sme hrávali aj vtipné menšie scény, napríklad scénka Auto. Do druhej svetovej vojny sa hrávalo v obci divadlo.

ZÁBAVY V OBCI Každú sobotu večer mladí chodievali na zábavy, mládenci spievali aj po dedine a dievčence vybehovali na ulicu. Zábavy bývali vonku pri zvonici, volali sme to v kútiku a v krčme u Poláčika na dvore, v zime vo vnútri.

Ujlačské tance „sotýš“ a „kadlecká“? Tieto tance sa tancovali po celom okolí, nielen v našej obci. Boli to rýchle tance, podobné čardášu – dva kroky na jednu stranu, dva na druhú. Na zábavách sa tancovali najviac čardáše, valčík a polka.

ZDRAVOTNÍCTVO, LEKÁRI Najskôr sa chodilo k lekárovi a zubárovi do Horných Obdokoviec, potom do Veľkých Ripnians. Keď bol niekto chorý, alebo zranený, odviezli ho k lekárovi na voze. Tiež sa chodilo na voze po lekára k chorému. Deti k zubárovi nechodili, pretože staršie ženy im samé vytrhávali zuby.

V obci sa liečiteľstvu venovala Anna Šašková, všetci ju volali Nina, dcéra učiteľa Ernesta Šašku. Ošetrovala chorých, hojila rany. Potom sa išlo ešte k lekárovi. Okrem nej chodila ošetrovať a pomáhať chorým ľudom aj pani Ringwaldová. Raz prišla aj k nám, keď si môj brat zlomil nohu. Funkciu pôrodnej baby u nás vykonávala pani Zuzana Petruchová a neskôr pani Záhorová z Nových Sadov, ktorá mala na starosti celý obvod. Všetko vybavenie mala doma. Pôrodná baba asistovala pri pôrode a prvý týždeň chodila kúpať dieťa.

ZVYKY A OBYČAJE V OBCI Driapačky (páračky) - pred Vianocami, celý december sa zvyklo párať perie, ktoré sa dávalo do vankúšov a perín ako výbava pre nevesty, ale aj pre bežné použitie. Do domu prišla rodina, známi, susedia a chlapeci s harmonikou. Naraz sa driapalo vo viacerých domoch. Trvali zvyčajne dva týždne a začali o siedmej hodine večer. Muži šúpali a moržovali kukuricu. Hostom sa ponúkal chlieb a sušené jablká. Na konci páračiek sa konal oldomáš, kde sa pilo a spievalo. Podávali sa šišky a čaj s rumom.

Hody – boli veľkým sviatkom. Už mesiac predtým sa krmili husi a kačice. Bývali zvyčajne na konci septembra, na Michala, keď bolo už po žatve. V nedeľu sa schádzala celá rodina doma a v pondelok sa ešte oslavovalo v krčme, volalo sa to hodence. Hostia – hodári, pri odchode dostávali aj výslužku.

Svadba – bola tiež veľká oslava. Bývala v pondelok, alebo vo štvrtok. Pred svadbou boli trikrát ohlášky, mohli sa brať len poctivý mládenec a poctivá panna. Na svadbu sa volali - družba, krstná mama, starý svat. Svadobčania sa viezli na voze do kostola, do Nových Sadov. Kone boli vystužované a všetci mali na sebe pripnutý rozmarín s bielou stužkou. Deň pred svadbou sa nosili do domu koláče, pitie. Ako darček dostala nevesta periny. V krčme bola potom zábava. Svadobní hostia dávali neveste aj peniaze. Počas zábavy sa stále hovorili vinše a spievalo sa. Trvala tri dni.

Fašiangy – cez obec chodieval fašiangový sprievod s hudbou, jeden držal ražeň, kde sa dávala slanina a klobásy. Koláče a vajčeka sa dávali do košíka. Celá dedina bývala vonku. Doma sa piekli šišky a fánky. Zvyčajne bývali vo februári.

Stavanie mája – staval sa pri zvonici, alebo pri kultúrnom dome, niektorí chlapeci aj sami sadili máj pred oknami dievčat. Pritom bývala zábava a tiež, keď sa dával dole.

ODCHOD MLADÝCH MUŽOV NA VOJNU a s tým spojené regrútske zvyky. Každý mladý muž sa musel dostaviť na asentírku, bývala každý rok. Richtár s vojakmi chodieval na odvod vlakom. Kto mal chorobu, toho neodviedli. Na vojnu ich odprevádzala celá dedina. Mali na uniformách bielo-modro-červenú stužku. Podľa nich ľudia vedeli, kto ide na vojnu. Volali sa sabačáky. Na vojnu chodili mladí - osemnásť, devätnásť - roční chlapeci. Starší vojaci prichádzali domov a potom sa ženili. Rukovali väčšinou 1. októbra a chodievali do Čiech a Česi na Slovensko. Pred odchodom vojakov bývali regrútske zábavy v hostinci u Poláčika, kde sa pilo a spievalo. Niektorí odchádzali tak ďaleko, že neprišli za dva roky vôbec domov.



KROJE A VZORY VÝŠIVIEK TYPICKÉ PRE NAŠU OBEC Kroje nosili všetci, okrem Židov a učiteľov. Po vojne sa už nenosili. Ženy si samé vymýšľali vzory, kreslili si aj predlohy na vyšívanie. Neskôr sa vzory pretláčali. Vyšívalo sa na zástery, rukávce, čepce a robili sa aj čipky. Chudobné ženy vyšívali kroje bohatým a chodili ich predávať do Hlohovca. Vyšívalo sa celú zimu. Naš kroj patrí medzi trnavské kroje. Svadobné šaty si šili ženy sami doma. Pani Valková chodila zapleť party nevestám. Bohatšie si šili šaty samé, chudobnejšie si požičiavali. Na kroje sa materiál a látky kupovali v Hlohovci a v Trnave. Muži nosili kupované obleky. Okrem šitia a vyšívania ženy aj paličkovali a háčkovali.



ODCHODY DO AMERIKY Z každej rodiny niekto odchádzal za prácou, väčšinou aj v Amerike zostali. Vyprevádzala ho celá dedina. Odchádzali loďou z Viedne, cez Hamburg a do USA. Z našej

obce odišla napríklad pani Anna Gašparíková do USA a pani Alžbeta Valková v štrnástich rokoch do Argentíny. Viacerí chodievali aj do Kanady. Ku každému, kto chcel ísť do zahraničia, chodili agenti, ktorí ich učili angličtinu. Aj u nás boli, všetko bolo aj vybavené na cestu, ale napokon sme nešli (moja mama nechcela ísť). Mnoho z našej rodiny odišlo do Kanady a Argentíny za prácou, aj keď bolo doma osem detí. Tí čo sa nakoniec vrátili domov, si kúpili dom, rolu.

ZAČIATOK DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY

rozprávania prvé

Chodila som do školy v Novom Meste nad Váhom. Naši chlapci tam boli vojaci. Plaču bolo dosť. Hovorili, že nebude dlhá vojna, ale bolo horšie a horšie. Kto bol s gardou, mal sa dobre. Boli tu aj Rusi, Nemci, Maďari. Všade boli problémy. Na Veľkú Noc, na konci vojny, prišli Rusi a to bol pocit šťastia. Prežili sme aj malé prelety – hukot, lietadlá strácali aj nádrže. Proti nim išli protivzdušné lietadlá. Neboli tu ale priame boje. My sme boli prvá dedina za zákopmi. Parlamentári zobrali biele plachty a vtedy prestali strieľať. Zákopy viedli z novosadských hájov do Veľkého kúta a ku katolíckemu kostolu. Kto mal nad 18 rokov, musel ísť kopáť. Boli určené pre nemeckých vojakov. U nás vítali aj prvých Rusov. Keď prechádzal cez obec front, všetci išli do krytu. Nachádzali sa na Dolinách, niektorí ich mali v pivnici, za domom mali tiež bunkre. V jednom kryte nebola celá rodina, viacerí členovia boli podelení do iných bunkrov, aby niekto z rodiny prežil. Ja som bola na Dolinách, kde mala krstná mama vinohrad, tam som bola v zákope. S niektorými vojakmi boli problémy – bola Veľkonočná nedeľa, mama robila koláče, po ceste chodili ruskí vojaci. U nás doma sa skrýval poľský mäsiar, zabil nám na Zelený štvrtok prasa, vtedy sa solilo, aby sa nepokazilo. Nakoniec nám to mäso zmizlo, ale kto ho zobral, či ruskí alebo nemeckí vojaci, neviem. Mizlo väčšinou jedlo, ale peniaze nie. Nemci zničili zase školu. Rusi bývali u Zmekových, teraz tam býva Dušan Zmeko ml. Ďalej sa u nás ukrýval zostrelý americký letec. Zostrelili ho medzi Banskou Bystricou a Skýcovom. Vedúci odboja Michal Striha ho k nám doviedol. Bol dosť vystrašený. Mal na sebe oblečené pastierske šaty, ktoré mu dal pastier. Nemci napokon pastiera v uniforme zastrelili. My sme sa doma nevedeli s ním vôbec dohovoriť. Nakoniec som ho zaviedla k pani Gašparíkovej, ktorá vedela po anglicky. Michal Striha ho potom odviezol do Banskej Bystrice. Po vojne, keď sa vrátil do Ameriky, napísal do novín d'akovný článok, kde spomenul tých, ktorí mu pomohli. Počas vojny a odboja som chodievala do Nových Sádov k notárovi Jankovi Kozákovi, ktorí robil „nové preukazy“. Dokonca som prenášala od nás do Nitry zbrane, ani som nevedela, čo som prenášala.

VOJNA

rozprávania druhé

Dom mojich starých rodičov, v ktorom i ja bývam, stal sám v poli neďaleko za dedinou. Bol počas druhej svetovej vojny celého jej trvania terčom pre nepriateľa a tajnou skrýšou pre ubídených či už rasovo, alebo politicky prenasledovaných občanov. Pozdejšie tu bolo centrum ilegálnych pracovníkov odboja a partizánov. Našli tu prístrešie ruskí zajatci, ktorí utekali zo zajateckých táborov z Rakúska a našiel tu úkryt i zostrelý americký letec. Starí rodičia museli byť neustále v strehu a v pohotovosti. Najhoršie časy nastali po potlačení SNP. Bola veľká zima a dažde. Dom starých rodičov sa stal ubytovňou ubídených, zmŕznutých a premočených utekajúcich účastníkov SNP. Mimo iných tu boli ukrytí na prechodný čas i parašutisti vyslaní zo Sovietskeho zväzu, ktorí boli na prechode do Bratislavy i s ich veliteľom majorom Pavlovičom. Dom starých rodičov bol a je iteraz pri križovatke hradskej a železnice v smere na Radošinu a bol každému

okoloidúcemu či pešo, autom alebo vlakom terčom v oku už z diaľky. Okoloidúci nákladný vlak neraz v noci pred domom zastavil a z neho pozoskakovali utečenci, pracovníci odboja anašli vňom trošku rodinného tepla, obživy a odpočinku. Dom bol v nezhode zvlášť pred ukončením vojny, že sa neďaleko od neho v krátkej vzdialenosti medzi našou obcou Malé Zálužie a Novými Sadmi robili veľké protitankové zákopy. Starým rodičom pribudli ďalšie starosti, že museli doma prijímať návštevy nemeckých vojakov, ktorí tu robili strážnu službu. Podľa vyjadrenia starých rodičov v kuchyni im sedeli nemeckí vojaci, v izbe ilegálni pracovníci a ďalší v šope, v sene, na povale i okolité stohy slamy mali svojich návštevníkov. Pár dní pred oslobodením niekto prezradil Nemcom, že starí rodičia ukrývali partizánov. Došli nemeckí vojaci, starých rodičov i s celou rodinou postavili k múru a chceli vykonať rozsudok nad celou rodinou. V tom pribehol jeden z Nemcov zo zákopov, ktorý sa u nich zdržoval a iba tento zachránil celú rodinu pred istou smrťou. Bol to starší vojak – Rakúšan, ktorý iste čakal na oslobodenie, ako aj my.

Deň pred oslobodením našej obce ustupujúce nemecké delostrelectvo zakopalo delá vo dvore našich starých rodičov pod košaté stromy čerešní a pripravovali sa na obranu. Starí rodičia mali z toho veľkú obavu, pretože vedeli ak príde k boju, nezostane ani z domu ani z nikoho žiadnej pamiatky. Večerom však prišiel rozkaz a vojaci i s kanónmi utekali bez toho, že jedenkrát vystrelili, lebo už to hrmelo zo všetkých strán. Starí rodičia rozposlali deti na viaceré miesta do vykovaných bunkrov aby neboli pospolu pri náhodnom dopade granátu a sami chceli zostať doma. Prišli však ďalší Nemci a starého otca zobrali i s koňmi. Dostal sa len do Radošiny, odtiaľ im ušiel a kone im tam nechal. Posledný deň pred oslobodením bol otrasný. Nemci povyhádzovali a poničili celú železničnú trať na Radošine a potom bezhlavo utekali a na vozoch viezli ranených, ktorým tiekla ešte krv z rán, pretože ich nestačili ošetriť. V tú poslednú noc sa ľudia presťahovali do bunkrov, ktoré si spoločne vybudovali a v neistote očakávali, čo prinesie zajtrajší deň. Nastalo značné ticho, ktoré bolo iba ojedinele pretrhované menšími výstrelmi. Nemci z našej obce ustúpili. V očakávané pamätné ráno bolo vidieť ako sa od Nových Sádov dostali ruskí vojaci až do zákopov a odtiaľ začali ostreľovať našu obec v tom domnení, že sú tam Nemci. V tom starí ostreľaní bojovníci – dedkovia Kováčik a Gašparík, aby na obec nespúšťali veľkú paľbu, vybrali sa im oproti do zákopov zvestovať, že v dedine nie sú Nemci. Naša stará mať im pripevnila na drevenú žrd' biele plátno. Keď ich ruskí vojaci uvideli, streľba zanikla a niektorí išli našim vlajkonosičom v ústrety a srdečne sa s nimi zväťali. Spolu postupovali do našej obce. Počastovanie našim prvým poslom slobody sa dostalo zase v prvom dome v našej obci, u mojej starej mamy. Ďalší občania, ktorí boli ukrytí v bunkri na dolnom konci našej dediny, videli z konca od lesíka jazdcov na koni, ktorí postupovali cez našu dedinu. Začali na plné hrdlo kričať: „To sú ruskí kozáci.“ Utekali do dediny a skutočne sa tu zväťali s vojakmi s červenými hviezdikami na čiapkach – s ruskými kozákmi, našimi osloboditeľmi. Bolo to 4. apríla 1945, na tento deň a na našich osloboditeľov nikdy nezabudneme. Hoci v našej obci už bola sloboda, i tak zo strany ustupujúcich Nemcov dopadol delostrelecký granát, ktorý vzal život nášmu statočnému občanovi Pavlovi Líškovi.



NÁŠ ŽIVOT V RODNEJ OBCI

spomínajú Anna a Viliam PLESNÍKOVÍ

sú obaja rodáci z Malého Zálužia a prežili tu celý život. Porozprávali nám nielen o detstve, ale aj o svojej činnosti pre obec v rokoch neskorších.

DETSTVO Keď sme pásavali kravy cez prázdniny, fajčili sme z vrby listy, chytali sme ryby, raky a piekli sme ich na ohníku. Každý mohol pásť kravu len na svojom. Prvá tráva bývala seno, druhá tráva otava a potom širiny – kravy sa pásli širinou. Hrali sme aj futbal, zastavovali sme potok, voda sa vyliala na lúku a keď opadla, ryby nám tam ostali a chytalime aj rakov. Z nich sme trhali len klepetá, lebo tie im narástli, ale chvost nie. Piekli sme tiež zemiaky a kukuricu. Vyliata voda z potoka zároveň zavlažovala aj lúky. Po regulácii potoka voda padla.



ŠKOLA Zo Zálužia chodilo do meštianky viac detí ako z celej radošinskej doliny. Pani učiteľka Trnkócyová trvala na tom, aby všetci chodili do školy. Pán učiteľ Hostiak tu bol cez vojnu a bol riaditeľom školy. Keď sa utvorili dva ročníky, nastúpil pán učiteľ Juraj Firák a jeho manželka Katarína Firáková. Ďalším učiteľom bol Michal Košťál, prvý učiteľ z Malého Zálužia, ktorý učil v Nových Sadoch.

Prvým učiteľom v obci bol Ernest Šaško – učil aj záhradníctvo, včelárstvo. Básnička: „Náš učiteľ Šaško, pracovali taško, spravili si vidly, trvali im tri dni.“

Bežný deň v škole vyzeral takto: učilo sa štyri hodiny doobeda, hodina prestávka, a poobede jedna alebo dve hodiny. Vo štvrtok býval voľný deň. V sobotu sa chodilo do školy. Cez vojnu bolo prerušené vyučovanie, asi na pol roka. Keď boli nálety, učiteľ nás pustil, ale popod domy, nie po ceste, každý išiel domov k rodičom. Bombardovalo hádam aj tristo lietadiel, leteli nízko a niesli bomby.

Exámen Pán farár skúšal z náboženstva, vyvolával nás a museli sme odpovedať, boli tam aj rodičia. A to tiež bývalo v škole alebo na dvore pri škole. Najskôr bola len jedna trieda, potom bola zriadená aj druhá trieda. 1.-5. ročník, 6. – 8. ročník. Od piateho ročníka chodili deti do meštianskej školy v Nových Sadoch. Predtým niektorí chodili do Veľkých Ripnian do meštianky. Chodievali sme zbierať aj chrústy.

Na výlety sme chodili do nášho hája, do Podlaksanského hája, do Šurianok aj do Sulán. Na výročie Štefánika, 4. mája, bola vždy v škole pripomienka, nosili sme kyticke kvetov, mali sme ich na stole.

Voľný čas, spoločenský život v čase mladosti Odjakživa sa hrávalo v škole divadlo – učiteľ to mal na starosti. Mládež sa postretala, bola tu Združenie evanjelickej mládeže (ZEM), divadlá sa hrávali v škole, postavilo sa javisko, stoličky sa nosili z domov, podpisovali sa zozadu aby sa mohli vrátiť. Tí, ktorí doniesli najviac stoličiek, tak tí išli zadarmo na divadlo. 1960 – hry Bacúchovie dvor, Ľubka, Statky zmätky, Kamenný chodníček, Kubo, Ženský zákon – nacvičoval učiteľ Jozef Slezák. Hra Páva - hral tam aj Štefan Malák, veľký komediant.

Na konci roka býval **juniáles**, bolo to na dvore, kde bol starý kultúrny dom. Všetky kultúrne akcie pripravoval učiteľ. Bývali aj dožinky. Šikovné ženy uplietli z obilných klasov vence, ktorými vyzdobili vozy a išlo sa po dedine. Prestalo to koncom štyridsiatych rokov. Potom bola veselica. Mama a babka chodili ešte na tanečné súťaže do Nitry. Tancovalo sa pri zvonici, došiel jeden harmonikár, od piatej do desiatej večer trvali zábavy. Bola cimbalová kapela - Valkoví (traja bratia, huslista bol cigán, hrali na husle, bubon, trúbku). Bolo tu veľa vrb, v zime sa orubovali, prúty boli tenké a ohybné, plietli sa z nich koše. Už ako decká sme plietli banky pre holubov.

Ženy a dievčatá sa hlavne v zime venovali **ručným prácam**, šili, vyšívali.... Dievčaťu, ktoré dovŕšilo šesťnásť rokov, kúpili šijací stroj a samé si šilo kroje, duchny, šaty a iné. Pre našu obec sú typické viacfarebné kvetované výšivky. Kroj si vyšívala každá žena zvyčajne sama, robili aj čipky, ktorými zdobili rukávce, čepce...



Filmy sa premietali v sále a premietací prístroj bol umiestnený tam, kde je teraz v kultúrnom dome umyváreň pred kuchynkou. Zo začiatku chodilo dosť ľudí. Premietali sa niekoľkokrát v mesiaci, aj v nedeľu. V roku 1955 bol zakúpený premietací aparát zo zbierky od občanov. Zbierali sa naň ľudia po sto korún. Filmy sa zapožičiavali z Nitry a premietali ho dvaja vyškolení ľudia – Vladimír Vavák a môj brat Vladimír Líška. Zapožičané filmy sa vlakom posielali naspäť do Nitry. Vyberalo sa symbolické vstupné. Postupne však návštevnosť klesala a tým sa premietanie filmov skončilo.

Domy a domácnosti v období Vášho detstva a mladosti Sme poľnohospodárska obec a domy a domácnosti boli tomu prispôsobené. Domy boli zo surovej tehly. Vyrábali a vypaľovali ich naši Cigáni bývajúci na dolnom konci obce. Vtedy to bolo bežné, že robili a pomáhali aj pri žatvách, pásli kravy, chodievali pomáhať ľuďom, s čím ľudia potrebovali. A z týchto tehli bolo postavených väčšina domov, ktoré mali rovnaký pôdorys. Predné časti boli obývacie a potom bola hospodárska časť. V každom dome bola kuchyňa, predná izba, kde sa spávalo, komora, pec vonku alebo vnútri, kde sa piekol chlieb raz do týždňa. Hospodársku časť tvorili maštale, sýpka, prípravovňa – pajta, kde sa pripravovala krmivo. Ploty boli drevené, z prútia. V domácnostiach žili bežne aj tri generácie. Nerozchádzali sa.

Spoločenský život a spoločenské organizácie

Spomína Anna Plesníková: Pôsobila som v Osvetovej besede, kde som bola po Viliamovi Navrátilovi, ako prvom vedúcom, predsedníčkou. Všetky spoločenské organizácie v obci ako Slovenský zväz žien, Československý červený kríž, **Zbor pre občianske záležitosti**, Miestna ľudová knižnica a iné patrili pod Osvetovú besedu. Muži chodili v zime na prednášky o hospodárstve a ženy na kurzy varenia, pečenia a ručných prác. Členovia jednotlivých organizácií spolu usporadúvali kultúrne podujatia. Veľmi dobre si spomínam na zábavy, mali sme aj maškarný bál, zábavy po vinobraní. Chodilo veľa ľudí, aj starší ľudia, ktorí sedávali vždy vzaďu.

Od roku 1979 do 1983 som bola vedúcou ďalšej organizácie pod názvom Zbor pre občianske záležitosti (ZPOZ), ktorý vznikol v roku 1973. Hlavnou činnosťou boli oslavy okrúhlych životných jubileí občanov, uvítania detí do života, oslavy výročí pri uzavretí manželstva. K starším oslávencom sme chodili na návštevy domov a tí mladší chodili zase do kultúrneho domu. Uvítanie detí do života bývalo každý pol rok a jubilanti sa začínali sláviť od päťdesiatky. Zbor mal trochu až piatich členov. Pri týchto oslavách býval vždy kultúrny program. Viedla sa aj pamätná kniha výročí a používa sa až dodnes.

Bola som aj tajomníčkou Československého červeného kríža, ktorý vznikol v roku 1978. Každý rok bol iný počet členov, ale vždy tak okolo 20. Raz za pol roka chodili členovia darovať krv. Jánskeho plaketu získali dvaja členovia: Rudolf Zmeko a Viliam Plesník. Dostávala sa po dvadsiatich odberoch.

V sedemdesiatych rokoch sme usporiadali aj **dve stretávky rodákov**. Zúčastnila som sa ich, to boli dobré akcie s veľmi dobrou odozvou. Veľa rodákov sa stále hlási k obci.

Spomína Viliam Plesník, - o činnosti organizácií, v ktorých bol aktívnym členom Slovenský zväz drobnochovateľov – zvyčajne vznikalo všetko v krčme pri pivku, rozprávali sme sa a dohodli sa, že niečo založíme. Bolo v nás veľké nadšenie niečomu sa venovať. Najskôr som bol pokladníkom a v rokoch 1977 – 1990 predsedom. Chovali sme drobné hospodárske zvieratá a to čistokrvnú hrabavú hydinu, králiky a holuby. Najviac sa však chovala práve hydina, ktorá bola aj kontrolovaná veterinárom. Bolo nás približne štyridsať členov. Schôdze sme mávali v klubovni,

kde je teraz pamätná izba. Patrili k nám aj mladí chovatelia z radov mládeže. Museli sme mať uznaný čistokrvný chov a vajcia sme odovzdávali do Čeladíc a Žlkoviec.

Členovia chodili na výstavy. Miestna bývala každý rok tu v obci a Národná výstava drobnochovateľov na Agrokomplexe v Nitre. Zúčastňovali sme sa rôznych súťaží a často sme sa domov vracali s čestnými cenami.

Bol som aj členom Slovenského zväzu záhradkárov (SZZ). Usporadúvali sme odborné prednášky na rôzne témy ako pestovanie zeleniny, starostlivosť o ovocné stromy, vinohrad. V roku 1979 bola v obci zriadená výkupňa zeleniny a ovocia, tam kde je teraz obchod. Vykupovali sa tu uhorky, cibuľa, cesnak, čerešne, višne, ríbezle, egreše, slivky bystrické, ringloty zelené, marhule, jablká, hrozno, cibuľka šťupľovka a iné. Kto mal doma prebytky, nosil ich sem. Malo to význam a ľudia si aj zarobili.

V rámci Slovenského zväzu záhradkárov sa výstavy ovocia, zeleniny a kvetov konajú dodnes. Obe organizácie pravidelne usporadúvali zábavy, trvali aj do dvoch hodín ráno. Bývalo veselo, chodievali sme aj na pivo, hrávali sme mariáš, spomínam si, že pán učiteľ Navrátil bol veľký mariášista. Takisto sa členovia zúčastňovali brigád, keď sa staval kultúrny dom a dom smútku, tak sa chodilo brigádovať aj každý deň. Upravovali sme aj verejné priestranstvá v obci.

V organizáciách, ktorých som bol členom sme bývali vždy dobrá partia a priatelia sme stále. Mnohé organizácie po roku 1989 postupne zanikli, veľa mladých ľudí sa z obce odsťahovalo a následkom toho spoločenský život umlkol.



ROZPRÁVANIE O ŽIVOTE V OBCI

Anna Mesárošová - Proksová, rodáčka z obce; pracovala viac ako tridsať rokov ako administratívna pracovníčka na Miestnom národnom výbore a neskôr na Obecnom úrade v Malom Záluží.

Detstvo bolo veselé. Pamätám si, že pred zvonickou sme sa ako deti stretávali a hrávali. Hrali sme sa na Picíka. Mali sme také drevo a odrážali sme s ním loptičku (niečo ako dnešný bejzbal), ďalej sme hrávali guľky, karty aj vybíjanú. Stretávali sme sa v hornom jarku, tam sme chodili pásť husi, ani domov sme nechodili, tam sme sa aj učili a hrali. Nepamätám si na bábiky. Skôr na toho picíka, vtedy sa už aj chlapci sa k nám primiešali. A tam sme si často doniesli také okrúhle oblátky a lekvár a robili sme si torty.

Škola Prvé štyri roky som do základnej školy chodila tu v Malom Záluží. Už si veľa nepamätám, bola vojnová doba. Prvý rok bol taký, že sme chodili do školy aj nechodili. Keď bola vojna dosť sme tým trpeli.

Nebývali sme doma, na vinohradoch nad Zálužím sme mali bunker, odtiaľ sme chodievali aj do školy. V triede nás bolo viacero ročníkov dohromady. Škola bola aj v starom kultúrnom dome. Tam boli vyššie ročníky. V škole sme hrali divadlá. Učiteľ vyberal, kto bude divadlo hrať a nacvičoval nás. Od piateho ročníka som chodila do školy do Nových Sadov. Do meštianky som chodila do Bojnej a potom som išla na hospodársku školu v Bojnej, ale bez maturity, len na dva roky.

Práca Voľakedy sa do zamestnania chodilo na umiestenku. Moja prvá pracovná pozícia bola na Okresnom národnom výbore v Nitre. Začiatky boli také, že som musela niekoľko mesiacov pracovať postupne na všetkých odboroch a potom som dostala stabilné pracovné miesto na finančnom odbore. Pamätám si, že sme vyberali v obciach dane my. Chodievali sme v určený deň v mesiaci do obcí a tam sme inkasovali peniaze. Od 1. júla 1959 som nastúpila do úradu v Malom Záluží a 1. januára 1993 som išla do dôchodku. Keď som bola na materskej, nastali zmeny. Na Miestnom národnom výbore dovtedy pracovali predseda a tajomník, ktorý vykonával administratívne práce. Treba povedať, že skôr sa vybavovali obecné veci večer, pretože každý z nich mal riadne zamestnanie.

Od roku 1959 sa začali na Miestne národné výbory prijímať administratívni pracovníci. Oslovili ma, či by som to chcela robiť. Chvilu som váhala, išli sme stavať dom, mali sme malé deti. Nakoniec som na túto pozíciu nastúpila. Na Okresnom národnom výbore boli vytvorené rôzne odbory, no tu bolo treba robiť všetko. Robila som všetku administratívu pre obec na základe rozhodnutí rady, predsedu alebo tajomníka. Viedla som denník, zapisovala došlú poštu a vybavovala inú korešpondenciu, robili sa kádrové posudky (ale to som nerobila sama), mali sme evidenciu obyvateľstva, prihlasovanie a odhlasovanie obyvateľov, evidenciu narodených a zomretých dedí, evidenciu pôdy – každého pol roka sme museli odsúhlasovať na geodézii aká je situácia, pretože v tom čase boli dosť zásadné zmeny pôdy. Neboli súkromne hospodáriaci roľníci, ale záhrady ľudia mali. Bola evidencia brancov, chlapcov nad osemnásť rokov, ktorí mali nastúpiť na povinnú vojenskú službu, evidencia vojakov – všetkých mužov, ktorí mali po vojenskej službe... Mala som na starosti aj účtovníctvo a účtovnú evidenciu. Mali sme na starosti iba chod obce. Výplaty sa na obci začali robiť až v roku 1991, do vtedy chodili z ONV.

Ja som pracovala aj na Miestnom národnom výbore v Malom Záluží. V roku 1986 som išla do Nových Sadov, kde vznikol Spoločný národný výbor pre obce Nové Sady, Malé Zálužie, Sila, Čab a Kapince. Tam som robila vedúcu vnútornej správy. Potom, čo sa týka administratívnych prác, chodila som každý týždeň do Malého Zálužia a Kapiniec. Ale dalo sa to zvládnuť. Predseda mal auto, sadli sme do auta a išli sme na štyri hodiny tam a na štyri hodiny tam. Mali sme určený deň, kedy sme chodili do dedín, ale zase keď bolo potrebné voľačo, vyšli sme v ústrety...

Investičné záležitosti v obci V minulosti bol rozpočet obce napojený na Okresný národný výbor, kde sa prerozdeľovali peniaze pre obce a aj poskytovali dotácie. Keď sme stavali nejaké budovy (kultúrny dom, akcia „Z“), cestu, rozhlas....tak sme dávali požiadavku na ONV podľa rozpočtu stavby. Keď to stálo viac ako sme naplánovali, tak sme dali z našej rezervy. Ale vždy sme odhadli sumu, vždy sa tie peniaze získali. Nejako sme si vedeli pomôcť. A na koniec sme všetky náklady zdokumentovali. Tieto peniaze boli prísne kontrolované, mohli sa použiť len na ten účel, na ktorý boli určené. Keď sa staval **kultúrny dom**, dostali sme dotáciu vo výške 260 000 tisíc korún. Kde by si Malé Zálužie postavilo taký kultúrny dom? Ľudia veľa robili brigádnicky. V roku 1959 sa začal starý kultúrny dom búrať. Ľudia mali záujem budovanie obce. Prišli z roboty a išli na brigádu. Búrali dlho do noci. Stávalo sa, že o jednej hodine som len prišla domov. Robilo sa, aby na druhý deň bolo pripravené... Zadná časť sa celá zbúrala, len steny, kde sú okná zostali.

Keď sa dal kultúrny dom do prevádzky, to sme ale neboli spokojní len s tým, začali sme robiť chodníky. Tie sa urobili iba z jednej strany cez dedinu. Tá druhá strana bola nepravidelná, tak sa to nechalo, že sa to neskôr spraví.

Voľakedy sa ešte chodilo bubnovať a pokazil sa bubon, tak sa začali vybavovať nejaké peniaze na rozhlas. Za veľa môžeme ďakovať našim rodákovi, ktorí žili v Bratislave, Karol Šaško a Štefan Gašparík, pomáhali pri získavaní dotácií. Veľmi pomohli s rozhlasom a aj pri ďalších stavbách.

Robilo sa **osvetlenie**. Dovtedy boli na drevených stĺpoch žiarovky šesťdesiatky a mali sme ich asi dvanásť v celej obci. Rekonštrukcia sa robila poriadne, inštalovalo sa viac svetiel. Modernizácia znamenala aj zvyšovanie výdavkov v rozpočte obce, museli sme na to hľadať peniaze.

Najväčšie ťažkosti s peniazmi boli, keď sa robila **cesta cez dedinu** – asfaltka. Snažili sme sa dostať peniaze na cestu. Pán z odboru výstavby prišiel a hovorí, že nebojte sa, spravíme. Peniaze sme dostali nakoniec v októbri daného roka, ale museli sa vyčerpať do konca roka, presunúť do budúceho roka sa nedali, nikto to nechcel povoliť. Keď si zoberiete peniaze, tak sa zaväzujete, že plán urobíte. Nemali sme ešte ani zabezpečeného dodávateľa. Nebolo to jednoduché. Stavbu robili Pozemné stavby Nitra. Všetko stálo na počasi, stavať sa začalo v novembri. Prišiel december, kamenie sa navozilo, urobila príprava a v decembri napadol sneh. Chodila som po úradoch, že sa to nedá stihnúť za týchto podmienok do konca roka, ale museli sme to dokončiť. Robilo sa aj keď mrzlo, valcovalo sa....Koncom decembra nám nejaké služby vyfakturovali, aj sme voľačo uhradili. Cesta nám prišla drahšie ako sa rátalo. Kvôli počasiu sa náklady navýšili. Narástli penále na 17 000 korún od Pozemných stavieb. Chodila som po úradoch, otravovala, nech s tým niečo spravia. Už si to všetko nepamätám, ale po nejakom čase a opletačkách nám to potom odpustili. Keď sme dostali papier, vydýchla som si. Keď idem po tej ceste, vždy mi to príde na rozum. Čo sa týka peňazí, toto bolo najhoršie.

Potom bola treba **požiarnu zbrojnicu**. Na dvore za kultúrnym domom bola drevená zbrojnica a stará požiarna striekačka. Mladí ľudia sa začali venovať požiarnej ochrane. Dali robiť požiarnu zbrojnicu. Zaoštarali sme plechovú a umiestnenie vyjednali s družstvom. Bolo treba vybaviť novú striekačku... Zase zháňať peniaze a tak stále dookola...

V okolí sa stavali **domy smútku**. Tu sa stále hovorilo o kostole. Teraz sme sa ale rozhodli stavať dom smútku. Ja som stále bola za to, aby dom smútku bol na hornom cintoríne, na rozhraní katolíckeho a evanjelického cintorína. Rada rozhodla, že bude tam, kde je teraz. Je to obecný pozemok, nemusíme od nikoho nič žiadať a treba už uvažovať aj o novom cintoríne.

Vtedy bol predseda Karol Petrucha a tajomník bol Ján Predanocy. S tým sa robilo dobre – to bol úradník, vedel čo a ako treba, to bolo vidieť. Na stavbu domu smútku sme peniaze nemali, museli sme žiadať. Michal Rizek chodil po okolí a hľadal, čo by sa nám hodilo. Pozdával sa mu v Radošine. My sme to chceli ešte väčšie, ...malá obec, veľké budovy. Plány robil Jozef Maca. Predstava bola, že možno v budúcnosti by to mohol byť aj kostol. Široko ďaleko naokolo vlastne taký dom smútku nebol. Toto sa tiež robilo v akcii „Z“. Mali sme povolenie, všetko bolo vybavené. Nám to robili majstri z družstva, šikovní boli, odviekli dobrú prácu. My sme peniaze dostali a materiál sme si zabezpečovali sami, kde bolo lacnejšie. Dosť nám pomáhalo družstvo a Ján Predanocy, keď obstarali v podniku niečo lacnejšie, pomohol zabezpečiť to aj pre nás. Pamätám si, postavili múry a chlapi prídu na úrad, že nemajú materiál, potrebujú cement. Kde ho zobrať. Volám do porcelánky J. Predanocymu, nebol tam. Tak som volala Štefanovi Proksovi, bývalému, predsedovi družstva, vtedy pracoval v Šuriankach. Obrátila som sa na neho, či by pomohol, potrebujeme 20 q cementu. Majstri nechceli čakať, hladní, smädní boli. Ani pol hodinu netrvalo z družstva volá Štefan Proksa, že vezú cement. Rýchlo som utekala domov, išla som do obchodu, kúpila som kapustu, párky a som išla tým chlapom navariť. Zobrala som fľašu, šišky som im usmažila....tanieriky som si zobrala. Zaniesla som im obed. A bolo dobre, no majstri povedali, že zajtra prídu, iba keď bude zabezpečený obed. Potom som zavolala Anku Plesníkovú a Betku Proksovú, lebo by som to nezvládla. Mne robota stála aj na úrade aj doma. Chlapi robili. Vtedy sa postavilo tuším najviac. Nechodila som za staršími ženami žiadať o pomoc, pre nich to už bolo ťažké. V noci som chodila po dedine a zháňala som robotníkov. Aj majstri potrebovali pomoc a ľudia predomnou aj dvere zavierali. Zamkli, nepustili ma, aj takí boli. Nepovedali sme nič, veď čo. Už bolo postavené aj zasklené všetko, už len zvonku kožovať a zvnútra.. Príde vedúci odboru výstavby – že zákaz stavby. Nieкто podal anonym, že máme na dome smútku na oknách kríž. Predseda hovorí - Prídu z okresu, buď tu, ja prísť nemôžem. Volala som tajomníkovi, ten tiež nebol v robote. Zazrela som, ako prichádzajú. Rozmýšľala som, čo im poviem. Teta Rojková prišla za mnou, či voľačo potrebujem. Hovorím - teta, tuto si sadnite, buďte tu aspoň vy so mnou. Prišli k nám na kontrolu, že nám zastavia výstavbu domu smútku. Veď už je to postavené. Volám zase ešte raz, nedovolala som sa nikde. Zostala som tam sama, už som si pripravila plány. Prišli, že na základe sťažnosti, že sú tam tie okná ako kríž. Hore boli okrúhle a bola tam mriežka ako kríž. Vytiahla som plány, išli sme podľa plánu, veď stavebné povolenie ste

dali vy Nakoniec povedal, aby sa dostavil do kancelárie predseda alebo tajomník. Povedala som si - voľačo sa musí urobiť. Hovorím tete Rojkovej - teta choďte za mojou mamou a povedzte jej, nech mi pošle fľašu slivovice, že tu mám kontrolu na dom smútku, že to na to potrebujem. Ona išla a šikovne sa obrátila a mama vtedy robila syrovú (tvarohovú) štrúdlu. Podarila sa jej. Tak ju nakrájala, pocukrovala a poslala. Ja som im už chystala kávičku. Teta Rojková prišla odzadu - tu ti mama ešte niečo poslali. A tú fľašku som im tam dala. Aby ste na nás nezabudli, tu je domáca slivovica, slivky sa u nás rodia. A tak tú štrúdlu jedli, myslela som si, že asi nikdy nejedli. A dlho po tom, keď som prišla na okres, vždy ma poznali. Na druhý deň som bola za M. Rizekom, keďže som sa nikomu nevedela dovolať. Všetko sa dá spraviť, on hovorí. Tak večer sme sa všetci stretli a hovorila som, čo sa stalo a tiež, že nenechali žiaden záznam, len odkaz, aby ste sa tam zastavili. Potom sme vytiahli plány, povedala som čo je galiba..... M. Rizek povedal, že ľahká pomoc, usmieval sa a hneď pridal čiaru vznikla tam na každom okne mriežka a okná zostali. Tak išiel J. Predanocý a M. Rizek na okres. A keď prišli naspäť, tak sa pýtali, že čím som ich ponúkala. Pán Blanár hovoril, že ešte také koláče nejedol a slivovica čo? A čo som mala robiť. Pôjdem do obchodu kúpiť fľašu a potrebujem papier a to nemôžem účtovať do obecného. Už len za toľké roky viem, čo mám robiť. Klalo to len niekomu oči, že sa stavia kostol. Chvalabohu sme ho postavili, ešte zabezpečiť katafalkdotiaľ to nezačneme užívať, pokiaľ to nebudeme mať komplet. Poťah naň navrhla a urobila Elenka Zábrazná - Medová.



Robili sa aj iné akcie. **Stretávka rodákov**, prvá v roku 1972. My sme ani nevedeli ako na to ísť a koľko času a práce bude treba. Najsamprv pozisťovať adresy všetkých rodákov. Urobiť rozpočet – päťdesiat korún na osobu, rozoslať pozvánky a potom už len čakať. Všetci účastníci sa zišli pred kultúrnym domom, vyhrávala hudba. Sprievod išiel cez celú dedinu s hudobníkmi na čelea potom sa všetci vrátili do kultúrneho domu. Bola večera a zábava plná spomienok. Pamätám, že zostali peniaze. Čo teraz s nimi, komu ich dať? Tak sme navrhli, že kúpime obrusy adoplňíme do kuchynky čo treba.



PRESTAVBA KULTÚRNEHO DOMU

Spoločenský a kultúrny život v obci mal dlhodobú tradíciu, prvý kultúrny dom si občania postavili už v medzivojnovom období. Po čase sa ukázala potreba ho rekonštruovať a zväčšiť. Na to si spomína Emil Fuska, rodák z Malého Zálužia, v obci prežil takmer celý svoj život. Zúčastňoval sa aktívne aj na spoločenskom živote dediny, občania si ho vážili a zvolili ho v troch volebných obdobiach za sebou za starostu obce.

Po druhej svetovej vojne nastali organizačné zmeny v školstve. V Nových Sadoch vznikla meštianska škola, kde začali dochádzať aj starší žiaci z Malého Zálužia. V obci zostávali len žiaci prvého až piateho ročníka využívajúc iba pôvodnú jednotriedku. V priestoroch kultúrneho domu sa takto vytvorilo miesto na kultúrne podujatia (zábavy, schôdze). Ľudia priestory začali vnímať ako kultúrny dom napriek tomu, že predtým slúžili inému účelu. Dokonca už pred rokom 1960 sa tu premietali filmy. Na premietačku sa poskladali sami občania.

Okrem detí bolo v obci hojne dospievajúcej mládeže a bolo potrebné vytvoriť aj také priestory, kde by sa mohli stretávať a tak isto aj ostatní občania. A vtedy skrsla myšlienka postaviť nový priestor kultúrny dom v obci, ktorý by bol širší, dlhší a väčší. Presnejšie sa tento projekt realizoval pod názvom „Rekonštrukcia kultúrneho domu“. Ako vždy a všade najväčším problémom bolo získať financie, najmä ak išlo o takú malú obec a taký veľký kultúrny dom. Vtedy sa situácia vyvinula tak, že nadriadené orgány v Nitre kvôli nedostatku financií boli ochotné prispieť len na „opravu a prestavbu“ starého kultúrneho domu. To bol prvý dôvod, prečo sa nový kultúrny dom začal stavať na starom mieste. Takže, čo vidíte teraz, to je oficiálne len rekonštrukcia toho starého. A druhou podmienkou bolo, že budova musí stáť na obecnom pozemku. A znova bola aj v tomto smere vyhovujúca plocha starého kultúrneho domu. Najväčší figel bol v tom, že pri výstavbe sa muselo jednoducho niečo z toho starého nechať, aby to spĺňalo plán, ako som už spomínal „rekonštrukcie“ kultúrneho domu. Preto zostal kus starých základov pôvodný. Je to len na tej strane, kde sú teraz okná. Inak bol samozrejme nový kultúrny dom rozšírený a predĺžený oproti tomu starému.

Financovanie prebiehalo nasledovne. Materiál na stavbu finančne zabezpečil Okresný národný výbor (ONV) v Nitre. Toto vybavoval Michal Rizek. Odborné murárske práce robila stavebná skupina pod vedením Františka Kóňu, ktorú na prácu uvoľnilo a financovalo JRD v Malom Záluží. Družstvo poskytovalo aj určité peniaze na materiál a na dopravné prostriedky na dovoz materiálu. Práve preto neskôr, po dokončení stavby, boli v dvoch miestnostiach kultúrneho domu zriadené kancelárie JRD. Všetky ostatné manuálne práce kontrolované odborníkmi sa zabezpečovali v tom čase cez populárnu „akciu Z“. Pre tých, ktorým tento výraz nič nehovorí, to znamená, že stavebné práce robili účastníci zadarmo, ľudovo povedané „za päť prstov a šiestu dľaň“. V našej obci sa z tejto akcie postavili tri budovy. Prvá bola Jednota SD (obchod s pohostinstvom, dnešné Flamenco) v roku 1953, druhý bol kultúrny dom v roku 1960 a tretím bol dom smútku v roku 1975.

S výstavbou KD sa začalo 18. apríla 1959 a trvalo do 18. septembra 1960. Začalo sa s najťažšími prácami – ručným kopaním základov. Bola to namáhavá robota bez mechanizmov, ktorá si vyžadovala mladých, silných a vytrvalých mládencov, ktorí boli buď pred alebo po vojenčine. Musím povedať, že našťastie sme mali takú mládež, ktorá bola v správnom čase na správnom mieste. Väčšinou všetci čo tu dobrovoľne pracovali boli popri tom zamestnaní a mali dokonca svoje vlastné rodiny, no napriek tomu každú sobotu a nedeľu brigádovali na stavbe. Dokonca mnohí z nich stihli ísť zo soboty na nedeľu na zábavu a zo zábavy rovno na brigádu. Zo zábavy sme prišli aj o tretej, ale keď sme sa dohodli, že o siedmej sa stretneme na stavbe, tak sme o tej siedmej skutočne prišli. Súbežne s výkopovými prácami na základoch sa rozoberali múry starej budovy. Táto tehla sa čistila a znova sa použila, nič sa nevyhodilo. Toto robievali väčšinou dievčatá a aj školopovinná mládež.

Zaujímavosťou je, že pri kopaní základov sme našli ľudské kosti. V roku 1909, keď sa postavila železnica, tak preťala cintorín, z ktorého zostala horná časť zachovaná doteraz. Aj sme trocha tušili, že niečo také nájdeme, pretože kde je teraz Flamenco, tak tam bývala stará kováčňa a neskôr potravinové družstvo a keď potrebovalo vykopať ľadovne – tzv. chladničky, taktiež sa pri vykopávaní našli ľudské kosti.

Po formálnej stránke bol realizátorom tejto akcie MNV Malé Zálužie s vtedajším predsedom Štefanom Petruchom. Hlavným iniciátorom a dušou celého projektu bol Michal Rizek, poslanec MNV, člen komisie pre výstavbu pri ONV v Nitre, zamestnaný v pozemných stavbách. Mal na starosti nielen finančnú a odbornú stránku, ale aj zháňanie a zaistovanie stavebného materiálu. Popritom bol zodpovedný za organizáciu brigádnikov, pričom mu v tejto veci pomáhala miestna organizácia Slovenského zväzu mládeže. Bez nej by to nešlo. Projekt prestavby kultúrneho domu vypracoval pán Milan Líška a stavebný dozor robil Jozef Maca. Veľkou pomocou nám boli aj dvaja rodáci, zamestnaní a žijúci v Bratislave Ing. Štefan Gašparík a Ing. Karol Šaško. Odvolávam sa aj na prípis, ktorý Michal Rizek napísal v roku 1960. Je to správa komisie, kde sa píše o našich ľuďoch, ktorí sa zúčastnili brigád, ale nedali sa spomenúť všetci pochopiteľne. Po necelom roku a pol, presne 18. septembra 1960 bolo slávnostné otvorenie budovy kultúrneho domu.

Ešte si pamätám, že tesne pred otvorením kultúrneho domu v ňom bolo plno majstrov a krajčírov (došivali závesy), ktorí robili posledné úpravy. Zúčastnila sa ho delegácia Krajského národného výboru – poľnohospodárskej správy v Nitre s vedúcim Jánom Tomkom. On bol ako taký krstný otec nášho poľnohospodárskeho družstva. Svoj slávnostný príhovor ukončil odovzdaním televízneho prijímača mládežníckej organizácií SZM za brigádnickú činnosť na tejto stavbe a ktorý bol k dispozícii v klubovni KD. Program pokračoval ďalej: krátke skeče predviedla mládež, vystúpil známy ľudový zabávač zo Zbehov a nakoniec nasledovala tanečná zábava.

V budove sa nachádzali kancelárie MNV a JRD, bol tam aj priestor pre pobočku Slovenskej sporiteľne, ktorú viedla Anna Nad'ová a neskôr Michal Zedník. Po odsťahovaní kancelárií JRD bola v jednej miestnosti zriadená telefónna ústredňa, až do roku 1996. Okrem toho bol v budove aj sklad civilnej ochrany (CO) a obecná knižnica a obecný „archív“ (spisovňa). Ak prejdete vstupnou chodbou, pridete rovno do veľkej sály. Mala rôzne využitie. V šesťdesiatych rokoch slúžila ako kinosála na premietanie filmov, konali sa tam rôzne kultúrne a spoločenské akcie: svadby, kary, jubileá, tanečné zábavy. Za čistý zisk zo zábav sa vždy prikupovalo vybavenie. Lebo ako si pamätám, pôvodne sme od občanov vyzbierali dvojdecové poháre – horčičáky. V tom sa podávalo víno alebo káva. Čo sme získali, všetko išlo do kuchynky. Výčap bol tam, kde je teraz kuchynka. Zábavy boli na Veľkú noc, na hody, na Božie narodenie. Voľakedy z Nových Sadov nechceli mamy púšťať dievčatá, lebo to nebolo zvykom na Božie narodenie ísť na zábavu. A naše zábavy boli známe široko – ďaleko a vždy prišlo veľa ľudí.

Veľakrát občerstvenie na akcie robievali naše ženy svojpomocne a zadarmo. Z chodby na prízemí naľavo vedú schody na prvé poschodie a do pivnice. Na poschodí je obecná knižnica, vedľa priestory bývalej klubovne, kde sa stretávala mládež, bol tam umiestnený spomenutý darovaný televízor a tiež sa tu veľakrát odohrávali schôdze a stretnutia spoločenských organizácií (kary, menšie oslavy a výročia, stretnutia drobnochovateľov...). Od mája roku 2000 tu funguje pamätná izba. A tiež prístup na obe povaly. A za sálou kultúrneho domu je prístavba zriadená v roku 1967, ktorá slúžila ako materská škola. Po dvanástich rokoch, v roku 1979, bola pre nedostatok detí zrušená. Potom bola využívaná ako miestnosť pre všetko, v súčasnosti sa používa na stretávanie mládeže – klub mládeže.



V ŠKOLE A MIMO ŠKOLY

Spomína učiteľka Anna Mosná. Nie je rodáčka z Malého Zálužia, vydala sa a v dome svokrovcov prežila veľkú časť svojho života. A k obci si vytvorila krásny vzťah, o čom svedčí jej rozprávanie.

Ach, ten čas tak letí... Sú to slová piesne, ktorú som mala vždy veľmi rada a aj dnes by som ju mohla počúvať celé hodiny. Je v nej spomínané detstvo a najdrahšia bytosť na svete – matka.

Naozaj ten čas uteká, letí mil'ovými krokmi a nedá sa zastaviť. A mne sa ani nechce veriť, že od vtedy, keď som ako mladá učiteľka prvýkrát vstúpila do budovy Osemročnej školy v Nových Sadoch, uplynulo viac ako päťdesiat rokov. Do akej budovy? Do starého a ošarpaného kaštieľa. Môj prvý dojem pri vstupe do školy nebol práve najlepší. Na prízemí bol byt riaditeľa školy, tmavá chodba, ešte tmavšia zborovňa a riaditeľňa oddelená závesom od školského kabinetu. Na prvom poschodí sa nachádzali tri triedy a v prístavbe kaštieľa bola moja trieda – 7. A. Bola to malá miestnosť a v nej vyše dvadsať detí. Veľmi rýchlo som si zvykla na deti aj učiteľský kolektív.

Na škole som vyučovala slovenský a ruský jazyk. Ešte i dnes si spomínam, ako sa niektorí žiaci „tešili“, keď som oznámila, že budú písať diktát. Ešte viac sa „tešili“, keď videli opravené diktátové zošity. Žiaľ, nie všetci žiaci ovládali slovenský jazyk, veď poznám ľudí s vysokoškolským vzdelaním, ktorí majú s ním problémy. Často som zostávala po vyučovaní opravovať písomné práce žiakov. Raz som sedela nad siedmymi diktátovými zošitmi a nebola som s prácou detí spokojná. Sama pre seba som si povedala: „Bože, koľko som sa s tým učivom natrápila a deťom to tak zle dopadlo“. V susednej riaditeľni, do ktorej boli vždy pootvorené dvere, pracoval náš pán riaditeľ. Vtedy sme hovorili súdruh riaditeľ. V ten deň, ktorý spomínam, mal veľmi zlú náladu. Od rána bol nahnevaný. Keď počul, čo som povedala, vstúpil do zborovne a vyslovene na mňa skríkol: „Súdružka učiteľka, čo sa rozčuľujete? Či žiak napíše kravy s tvrdým „Y“ alebo s mäkkým „I“, vždy to budú len a len kravy. Horšie by bolo, keby nevedel, koľko je päť krát osem“. Vošiel do riaditeľne a zatvoril za sebou dvere. Na druhé ráno ma už čakal na školskom dvore a ospravedlnil sa mi za to, že sa tak rozčúlil a kričal na mňa.

A čo všetko popísali žiaci v slohových prácach. V tom čase takmer v každej triede visel obraz vodcu proletariátu, Vladimíra Il'jiča Lenina. Jedna žiačka pri opise triedy napísala: Na bočnej stene visí obraz V. I. Ihliča. Keď si spomeniem na meno Ihlič, vždy ma to rozosmeje, hoci už prešlo toľko rokov. Vtedy som deťom nepovedala, čo napísala ich spolužiačka. Veď by sa jej boli smiali a tomu som sa chcela vyhnúť. Nikdy som nezosmiešňovala deti a snažila som sa byť k nim spravodlivá. Dúfam, že sa mi to darilo. V škole som pôsobila jedenásť rokov. Sem – tam sa stretávam so mojimi bývalými žiakmi a som rada, keď mi o sebe porozprávajú. Takmer všetci sú starými rodičmi a radi sa pochvália so svojimi vnúčatami. Nuž, ľúbime ich viac, ako svoje vlastné deti..

Zúčastnila som sa viacerých stretnutí mojich žiakov po tridsiatich a štyridsiatich rokoch od skončenia základnej školy. Tu som sa o nich veľa dozvedela. Som šťastná, že mnohí z nich sú v živote veľmi úspešní a aj v súkromí sa im dobre darí. Vždy budem na nich s láskou a úctou spomínať. Boli to dobré, poslušné deti. Nemali sme problémové deti, o akých sa dnes na našich základných školách hovorí. Nepamätám sa, že by naši ôsmaci alebo deviataci fajčili, pili alkoholické nápoje, túlili sa po nociach a zdržiavali sa na zakázaných miestach. Možno sme sa o všetkom nedozvedeli a nemuseli sme ich priestupky riešiť na pedagogických radách. Ak toto budú niektorí čítať, možno si povedia: „Veď aj ja som v deviatom ročníku skúšal, ako chutia cigarety a vy ste o tom ani nevedeli.“ Nuž, čo oči nevidia, srdce nebolí.

Do školy som dochádzala z Malého Zálužia vlakom. V Záluží som bola knižničnou obecnou knižnicou a správkyňou Osvetovej besedy. Mali sme založený ochotnícky divadelný krúžok. Pravidelne dvakrát do roka sme nacvičovali divadelné hry – na Veľkú noc a na Vianoce. Na niektoré hry rada spomínam. Veľmi sa mi páčila dráma v piatich dejstvách „Zlomená pýcha“. V nej som stvárnila postavu Aničky. Anička bola

dcérou bohatých sedliakov. Milovala chudobného chlapca Paľka, hoci vedela, že mu nikdy patriť nebude. To by jej rodičia nedovolili. Prinútili ju vydať sa za bohatého, no bezcharakterného dedinského mládenca, despota, tyrana a veľkého bitkára. I ju často bíjal. Keď sme s touto hrou na Vianoce vystupovali, môj divadelný manžel zahral svoju rolu tak verne, že v jednej bitke ma viac sotil, ja som spadla a pocítila som v ramene ostrú bolesť. V prvom okamihu som si myslela, že som si zlomila ruku. Našťastie som sa len veľmi udurela. Horko-ťažko som sa pozviechala. Nik mi nemohol pomôcť, musela som sa postaviť sama. Mala som sa rozplakať, no ja som plakala naozaj. Obecenstvo nás odmenilo dlhotrvajúcim potleskom. No ja som celé týždne cítila v ramene bolesť.

Ešte si spomínam na hru „Bačova žena“, Tajovského veselohru „Ženský zákon“ a drámu „Dračica“. V nej som hrala zlú, bezcitnú a panovačnú svokru, ktorá z celej duše nenávidela svoju mladú nevestu (hrala ju Milka Maláková). Nemohla zniesť, že jej syn miluje svoju peknú manželku a preto ju stále sledovala, kontrolovala, ponižovala a robila jej zo života peklo. Myslím, že som dobre zvládla svoju úlohu, pretože si diváci mysleli, že som aj v skutočnosti taká nemilosrdná, bezohľadná a bezcharakterná žena. Na naše divadelné predstavenia chodila celá dedina, kultúrny dom bol obsadený do posledného miesta.

Veľmi rada spomínam na Štefana Maláka. Žiaľ, už nie je medzi nami. Bol to vtipný a veselý človek, bol skutočným zabávačom. Vedel úžasne rozprávať rôzne zábavné historky, ktoré sme radi počúvali. Na jeho žartoch sme sa išli popukať od smiechu. Snažili sme sa ho obsadiť do každej hry, ktorú sme nacvičovali. Nevie, či by sa dnešná mládež dokázala schádzať po večeroch v studenom kultúrnom dome, pretože vtedy sme museli kúriť iba v kachliach a miestnosť sa nedala za pol dňa dobre vyhriať.

Ešte sa vrátim k mojim žiakom. Aj na škole som bola vedúcou dramatického krúžku. Nacvičovala som program k rôznym slávnostným príležitostiam. Spomínam si aj na divadelnú hru v piatich dejstvách „Detvanček“, ktorú sme pripravovali s kolegyňou Emíliou Rybovou. Účinkovalo v nej viac ako dvadsať detí. Nikdy nezabudnem, ako sme nahrávali zvukové efekty. Nedostali sme kúpiť platňu (gramofónovú) so psím brechotom, nuž sme museli psi brechot nahráť. Psi sme do školy priniesť nemohli. V živote som sa tak nenasmiala, ako vtedy, keď som to nahrávala. Niektoré deti sa váľali od smiechu, iné priskakovali k mikrofónu štvornožky a napodobňovali brechot i pohyby psa. Ešte i dnes sa zasmiejem, keď si spomeniem, aké zvuky zo seba vydávali.

Bola som vždy šťastná, keď sa mi práca v škole darila. Veď už ako päťročné dievčatko som sa najradšej hrávala na školu a učiteľku. Môj veľký detský sen sa splnil. Milovala som deti a milovala som aj svoju prácu a keby som sa narodila znova, znova budem učiteľkou. Je to najkrajšie povolanie, aké poznám. Je síce ťažké, náročné, zodpovedné, ale nesmierne krásne.



DETSTVO A MLADOSŤ V RODNEJ DEDINE

Dušan Rizek trochu načrel do pamäti a priblížil nám niečo zo svojho detstva a mladosti v Malom Záluží. Na úvod povedal: „Nikdy som nič nepísal, pamäti píš iba starí ľudia, a tak neviem, zrejme už a ja medzi nich patrím. Aj keď duchom sa ešte starým necítim...“

RODINA Moji rodičia, Michal Rizek a Anna rod. Zmeková, pochádzali zo Zálužia a žili tam aj starí rodičia. Babka z matkinej strany pochádzala z Moravského Lieskového a dedko z Hrachovišťa pri Novom Meste. Z otcovej strany dedko z Pastuchova a babka z Malého Zálužia, Maláková. Ja a moje sestry sme sa však narodili v Bratislave, kde otec koncom druhej svetovej vojny pôsobil po návrate z frontu v odbojárskej skupine majora M. Pavloviča z Kapiniec a po oslobodení, v máji 1945, dostal v Bratislave aj prácu, a tak tam po svadbe s mamou zostali. Na svet som prišiel v septembri 1946, v evanjelickej nemocnici na Palisádach. Potom v 1948 a v 1950 sa v Bratislave narodili i moje dve sestry.

Rodičia mali v Záluží ešte nie celkom dokončený dom, ktorý požičali ich známemu, pánovi Košťalovi, ktorý bol učiteľom a mal tri deti a nemali kde bývať. My sme chodili na víkendy s rodičmi k starým rodičom Zmekovým.

V roku 1952 sa našlo v Záluží pár „dobrých“ ľudí, ktorí spustili iniciatívu, že Michal Rizek býva v Bratislave a Cigáni, (vtedy to ešte neboli Rómovia) v Záluží bývať, tak ich chceli nasťahovať do nášho domu. To otec s mamou nedopustili, a tak sa radšej aj s nami tromi vrátili z Bratislavy do Zálužia. Otec si našiel prácu v Pozemných stavbách v Nitre, kde pracoval až do odchodu do dôchodku. Košťalovci potom dostali byt v starom kaštieli (dnes múzeum) v Nových Sadoch, kde potom pán Košťal bol dlhé roky riaditeľom Základnej školy.

ŠKOLA V roku 1952, 1. septembra, som nastúpil do prvej triedy ZŠ v Malom Záluží. Škola bola v budove, kde je teraz obchod a vedľa bol byt pána učiteľa. Do prvej triedy sme nastúpili vtedy šiesti, A. Múdra, V. Medová, E. Rybová, D. Líška a K. Bila, ale ten musel už prvú triedu opakovať, a tak sme my piati spolu ťahali až po ôsmu, resp. deviatu triedu. Od piatej triedy sme chodili už do N. Sadov. V roku 1952 bol v Záluží učiteľom Juraj Firák, ktorý mal manželku z M. Zálužia. V roku 1953 Firákovci odišli a nastúpil nový učiteľ, Viliam Navrátil. Aj jeho pani bola učiteľka. Tá nás potom učila v tretej triede. Ku škole patrili vonku suché WC (ten domček je tam dodnes). V škole boli veľké liatinové kachle, v ktorých sa kúrilo drevom a uhlím. Nejaký vodovod alebo jedáleň to neexistovalo. Na obed sme šli domov. Pred školou sme sa zoradili, pozdravili spoločne pána alebo súdruha učiteľa a rozbehli sa domov. Všetky štyri ročníky sme boli v jednej triede. Vyučovanie bolo od ôsmej zhruba do dvanástej a učitelia mali čo robiť, aby mal každý nejakú prácu. Ja som mal najväčší problém s písaním, mali sme aj krasopis a ja som písal, ako mi dedko vždy hovorili - **píšeš jak dochtor, nikdo to po tebe neprečítá**. Otec bol na mňa prísny, a tak som musel doma ešte prepisovať denne celé články z Pravdy, len aby som si nacvičil písanie. Nepodarilo sa mu to a ja som si písmo trochu vylepšil až po rokoch, na stavebnej fakulte v Bratislave. (Ešte že teraz to za mňa píše klávesnica).

V roku 1956 som aj s mojimi rovesníkmi postúpil do piatej triedy základnej školy v Nových Sadoch. Nová škola ešte nebola postavená, učili sme sa v budove na Funcíne, hneď oproti rímsko-katolíckemu farskému úradu. Mojm triednym učiteľom v piatej B bol Pavel Proksa z Malého Zálužia. Potom od šiestej až do ôsmej triedy som už chodil do starého kaštiela, ponurej budovy, ale iné riešenie vtedy nebolo. Učili tam vtedy aj učitelia zo Zálužia, okrem už spomenutého P. Proksu aj Emília Rybová, Anna Mosná a potom aj Alžbeta Proksová. Rád spomínam na tie roky, mali sme veľa domácich povinností (prídely na JRD a záhumienky), ale aj tak najmä prázdniny na potoku a potom na rybníku boli pekné.

V roku 1960 v školskom systéme nastali zmeny. Končila sa povinná osemročná dochádzka a zaviedla sa povinná deväťročná. Prvý školský rok bol však dobrovoľný, kto chcel mohol ukončiť povinnú školskú dochádzku v ôsmej triede a kto chcel, mohol pokračovať v deviatej. Práve v tom školskom roku 1960-61 odovzdali do užívania novú školskú budovu (služi dodnes) a my sme boli prví deviataci, ktorí v nej rok chodili do školy. Zo Zálužia sme boli štyria.

Viete čo to bolo za stretnutie, keď sme sa po päťdesiatich rokoch stretli aj tí, ktorí končili ako ôsmaci a aj my deviataci? Oni síce jedno stretnutie už mali, myslím v roku 1983, ale to som ja bol vtedy v Alžírsku, a tak som väčšinu z nich videl prvýkrát po päťdesiatich rokoch. A na túto stretnutku prišli aj učitelia - naša triedna z ôsmej triedy Anna Mosná a aj triedny z deviatej Jaroslav Čukan.

OBCHODY V Záluží bol v rokoch 1952 - 60 obchod na mieste, kde je teraz hostinec. Bol to prízemný hlinený domček, jedna miestnosť vpredu a vzadu druhá - sklad. "Obchodník", ujo Michal Líška, v tom krámku predával všetko, čo bolo nutné pre život. Múku, cukor, ocot, soľ, kvasnice, borovičku a pivo a pre nás deti cukríky a neodmysliteľný krumplicukor, príšerne sladký, ale hlavne cenovo dostupný. Dokonca aj sud s petrolejom do lúč tam mal a čapoval ľuďom do prinesených nádob na svietenie v lampášoch. (Hoci elektrina už bola, ale často vypadávala, lebo transformátor pri jarku to najmä v čase búrok nezvládal. Trvalo dlho, kým to prišli opraviť a svietiť bolo treba, aj v maštali pri dojení). Žiaden tovar nebol balený. Všetko ujo Líška z veľkých vriec, ktoré priviezli z Jednoty z Nitry autom, presýpal do drevených šuflíkov a z nich potom plechovou lopatkou naberal do papierových vreciek (sáčkov) a vážil potrebné množstvo na váhu na pulte. Mydlo alebo iný kusový tovar, všetko sa balilo do novín. Na haringy z päťkilových plechovic a údenáče mal nejaký papier. Mäso a zelenina sa nepredávali, iba potom v šesťdesiatych rokoch, to už bola nová predajňa s chladničkou, začali raz do týždňa vozit' aj balíčkové mäso a salámy.

Nový obchod, je to vlastne dnešná budova hostinca, mal pri pohľade z ulice dve miestnosti, ako dnes. Vľavo bola predajňa Jednoty, so svojim vchodom a vpravo hostinec tiež so samostatným vchodom. V zadných miestnostiach boli sklady, aj v suteréne pivnice, pre oba subjekty. Bola to na tú dobu moderná budova, s chladiacimi zariadeniami a aj vodovodom - pýcha obce. Obchodník bol stále ujo Michal Líška. Pamätám, ako sme čakávali, keď privezu ten pilinový vysušený chlieb z veľkopekární (to aby sa ho veľa neminulo), čakávalo sa na pivo, aj keď bývalo aj vedľa v hostinci okrem čapovaného aj fľaškové. V lete býval s pivom problém. A malinovsky, vtedy bývali také farebné - volali sme to krachelky, strašne sytené a vrchnáky boli keramické na takom drôtenom mechanizme s gumovým tesnením. Boli vynikajúce, ale mali v sebe toľko kyslíčnika - bublín, že to až skoro vybuchlo po otvorení. Ale v taký horúci letný večer, keď sme sa vracali z poľa alebo z lúky s kravami domov, tak taká studená malinovka (alebo neskôr malé pivo) pred krčmou, tak to bol zážitok, na ktorý nezapudnem.

POTOKY Na dolný koniec sa išlo cez tri drevené mosty, boli tri potoky - prvý sa nazýval Mlynský, druhý bol Prostredný a tretí Kanál, ten vyviera od Lužbetky. Medzi nimi lúky vedúce hore až po Kapince a dolu až do Nových Sadov. V lete sme pásavali husi a kravy na nich, v potoku sme si urobili z dreva a hliny priehradu, kde bolo aj vyše metra vody a tam sme sa kúpavali. Samé bahno a mulina, ale väčšej radosti sme ani mať nemohli. Na jeseň sa zase potoky vyliali z brehov a potom na zamrznutej ploche sme hrávali hlavne na Pažiti hokej - to bolo aj kilometrové klzisko a často sme potom v zime chodili na korčuliach až do školy. Na jar alebo po veľkých búrkach sa potoky dosť často vyliali z brehov, dolný koniec bol odrezaný od obce aj pár dní.

Potoky sa zregulovali až pri stavbe rybníka, niekedy okolo roku šesťdesiat. Vtedy Tatrovky vozili hlinu na hrádze rybníka aj z dolného konca z Hliníka, nad ktorým bol starý cintorín a potom s tým museli prestať, lebo vybagrovali a vozili aj kosti z hrobov, ktoré sa tam z cintorína zosunuli. Na ten cintorín bol vstup niekde tam pod lipami, kde je teraz to futbalové ihrisko. My sme potom v rokoch 1960 - 66 mali v tom Hliníku strelnicu, kde sme ako Zväzarmovci mávali súťaže v streľbe zo vzduchoviek a malorážiek. Samozrejme pod dohľadom dospelých.

PEKÁREŇ Súčasťou mojich detských rokov bol aj pekár, ujo Juraj Plesník. Chlieb si zarábali gazdinky doma a potom sme ho nosili k nemu do pece. To bol rituál, chodili aj gazdinky z okolitých obcí. Ja som nemohol chýbať pri tom, lebo som bol a dodnes som závislý, myslím na tej vôni čerstvého chleba, keď ho vyberal z pece. Dodnes si pamätám detaily, chvíle, na ktoré som sa vždy dopredu tešil. Toto skončilo asi v časoch, keď sa postavil nový obchod a hostinec a chlieb sa vozil z veľkopekárne z Nitry, ale to sa už nedalo ani porovnať s tým Plesníkovým chlebíkom a tobôž sa to už vôbec nedalo fetovať.

KULTÚRNY DOM a KULTÚRA V päťdesiatych rokoch sa v Záluží začalo aj s prestavbou starého kultúrneho domu. Na tom istom mieste, kde je ten dnešný, stál starý. Bola to budova postavená za prvej republiky, obecná škola, kde chodili aj naši rodičia. Tento kulturák bol malý a už vôbec nevyhovoval. Som hrdý na to, že to bol môj otec, kto inicioval a vlastne pobyboval ako poslanec ONV v Nitre a pracovník Pozemných stavieb všetku potrebnú dokumentáciu k výstavbe nového kultúrneho domu. Pomáhala celá obec. Ľudia chodili na brigády, samozrejme všetci zadarmo a výsledkom bola stavba, ktorú Zálužiu závidela celá dolina. A možno závidí aj dodnes, duplom po tej peknej rekonštrukcii z uplynulých rokov.

V Malom Záluží sa v novom kultúrnom dome okrem divadiel nacvičených dospelými ale aj nami deťmi, tiež konali aj iné kultúrne programy (estrády s pozvanými umelcami), tanečné zábavy na sviatky ako boli fašiangy, Veľká noc, hody, štefánska a silvestrovská zábava. Nemenej obľúbené boli tzv. družstevné výročné schôdze - kde na záver roka dostávali členovia doplatky, naturálie a bola hostina s jedlom a pitím a zábava.



DIVADLO nacvičovali dospelí, pamätám sa hlavne na predstavenie Bačova žena, rozprávku Snehová princezná. Samozrejme, hlavnými iniciátormi boli učitelia a hercami domáci ochotníci. Ale aj my deti sme mávali nacvičené programy zo školy. Divadlo v M. Záluží režíroval hlavne učiteľ Jozef Slezák. Skutočne bol na toto ako stvorený. Trpezlivý a hlavne vedel aj riešiť stret nášho tvrdého dialektu s predpisovou slovenčinou v týchto predstaveniach. Bol aj dobrý muzikant, hral na harmoniku a husle. Ja som ale v predstaveniach nehral, bol som pomocný režisér a mal som na starosti scénu a kulisy. Mali sme aj reflektory, ale svetelné efekty vtedy nebolo jednoduché vymyslieť. Skúšky v zime bývali v dosť chladnej sále, lebo sa kúrilo iba vo veľkých kachliach na uhlie, ktoré stáli pri vstupných dverách.

Zhruba v roku 1959 sme si založili aj hudobnú kapelu, už nebohý Janko Remiáš bol o tri roky starší, ja (vtedy ešte decko, !!!), Ivan Navrátil, syn učiteľa, Juro Štefánik z N. Sadov, syn evanjelického kantora, Janko Galáni z Kapiniec a Emil Pavlovič z Čabu. Zo začiatku nás usmerňoval po muzikantskej stránke pán učiteľ Slezák. K nemu som chodil na hodiny huslí. Neskôr, keď Jozef Slezák odišiel učiť niekam na Myjavu, prevzal nad nami patronát pán Štefánik z N. Sadov. Myslím, že on iba pred pár dňami ukončil, viac ako deväťdesiat ročný, pravidelné nedeľné kantorovanie na organe v evanjelickom kostole.

Stretávali sme sa a cvičili vždy u niekoho iného doma. Štefánikovci boli rodení muzikanti, aj Jurov syn viem, že hrá v známej kapele Horkýže slíže v Nitre. Takto sme hrávali aj na tých družstevných oldomášoch,

zábavách a svadbách na okolí. Ale boli sme v podstate ešte decká, ja síce najmladší, ale ako primáš na husle. A tam bol problém. Večerné podujatia, dym, ale aj alkohol, hoci ja som tomu nepodľahol, mali na nás nedobrý vplyv. Ale aj tak to boli pekné roky a kultúrny dom v Malom Záluží bol toho svedkom.

DOPRAVA Do školy v Nových Sadoch sme dochádzali, keď sa dalo na bicykli, v zime bol vlak iba ráno o trištvrte na šesť - parný, autobusy alebo školský vlak o siedmej sme nepoznali. Domov popoludní tiež väčšinou až o pätnástej hod. - parným. Ten vlak tu chodil roky, to bol zážitok. Parný ufučaný a zadymený rušeň, jeden poštový a päť-šesť zelených vagónov s drevenými lavicami. Okrem toho chodil aj motorák, červená súprava, dva až tri privesené vagóny s drevenými lavicami a kovovými kachľami vo vnútri, v ktorých sa v zime kúrilo uhlím. Čo by som zato dal, keby aj dnes bol do Bratislavy aspoň takýto prípoj v Zbechoch. Aj keď chodím do Zálužia väčšinou autom. Tento výdobytok z čias R-U (od roku 1909), ktorý fungoval aj počas celej éry socializmu, bol zrušený až niekedy v roku 2003. Paradoxne, som bol v tej dobe na Ministerstve dopravy členom kolégia ministra, s ktorým som si síce veľmi dobre vychádzal ale keď oznámili ŽSR, že rušia viaceré trate a medzi nimi aj 39c, Zbehy-Radošina, tak som mu povedal, že sa s ním viac nekamarátim. Zobral to s humorom, samozrejme, ale spojenie bolo aj tak - údajne pre nerentabilnosť - zrušené. A aj Miloš Slávik z Nových Sadov sa v tejto veci angažoval, pracoval priamo na ŽSR vo významnej funkcii a nepomohlo to. Škoda.

ŽATEVNÉ HLIADKY V lete, počas žatvy, bývali protipožiarne služby. Bývali časté požiare obila a preto boli na každú noc stanovené dvojčlenné služby zo všetkých mužov z obce, ktorí museli byť v kancelárii na MNV a v prípade potreby zalarmovať nevyhnutné hasičské služby. Ja som ochotne (aj keď som ešte nemusel) chodil s otcom alebo strýkom do služby, cítil som sa dospelejší a užitočnejší. A malo to aj svoj význam výchovný aj spoločenský.

KINO V školskom roku 1961-62 som nastúpil na stavebnú priemyslovku v Nitre. S muzikou sme už v roku 1963 podstate končili, ale asi v 1962 mi začala iná aktivita v Záluží. Kino. V novom kultúrnom dome boli urobené priestory na kabínu pre premietачa aj s potrebnými otvormi na premietanie do sály. Mali sme kovovú konštrukciu, stojan vysoký asi dva a pol metra nad podlahou, na ktorý sme umiestnili premietací aparát. Bolo to v miestnosti, kde sa teraz umývajú riady. V sále bolo na stojane plátno, dva reproduktory napojené na kabínu premietачa. Staré kachle, kde sa kúrilo drevom a uhlím. Pri dverách stolík pre pokladníka, ktorý vyberal vstupné a niekoľko radov (podľa potreby) jednoduchých drevených stoličiek. Obyčajne funkciu pokladníka zastával niekto z učiteľov.

Celé sa to pre mňa zomlelo asi takto:

Premietací prístroj, starý Alma 16 alebo tak nejako sa volal, tam kúpili ešte pár rokov pred tým. To premietanie bolo, ak sa dobre pamätám, najskôr iba príležitostné, organizoval to Michal Marchalín, ktorý býval oproti nám. Bol to môj dobrý kamarát, lebo on kúpil jeden z prvých televízorov v dedine a ja som k nim mohol chodiť pozerat' o 19.hod. Správy a Nedeľnú chvíľku poézie. Samozrejme, že všetko v čierno-bielom. Môj otec televízor akosi nechcel, aj keď na to mal, ale kvôli robote nechcel tými blbosťami strácať čas. A ďalší televízor v dedine, možno aj jediný, mal Michal Striha, vtedajší predseda MNV, ktorý mňa mal celkom rád, lebo on viedol náš šachový krúžok v škole a aj na kulturáku v Záluží. No a kým by som tam bol k nim od nás prišiel, už by bolo aj po večernom vysielaní, lebo televízia vysielala iba od trištvrte na sedem do asi pol desiatej večer a koniec, tak som radšej išiel pozrieť k Marchalínovým. Keď vysielali raz do týždňa nejaký film, tak bolo u nich toľko ľudí, že sa ani do kuchyne všetci nezmestili a pozerali až z chodby jeden ponad druhého.

Vrátim sa k tomu kinu. Ujo Marchalín vedel o mojej záľube k tejto filmovej, televíznej a fotografickej technike a vedel aj to, že ja som chcel študovať túto školu, ktorá bola jediná v ČSR v Čimeliciach pri Plzni. A aj napriek tomu, že som mal dobré vysvedčenia a vlastne aj preto som išiel do nepovinnej deviatky, že či by ma o rok zobrali do tej školy, na prijímačky ma ani nepozvali pre nedostatočné kapacity školy. To kino dovtedy v Záluží premietal Vlado Vavák. Ani neviem, čo on mal aké povolenie, ale veľmi mu to nevyhovovalo, a tak ujo Marchalín nahovoril mňa. Ani mu to dlho netrvalo a začal som. On ma uviedol

v Nitre do krajskej požičovne filmov (vchod bo z dnešnej Štefánikovej ulice), kde bolo kino Tatra a divadlo A. Bagara. Mali zoznam celovečerných a krátkych filmov, samozrejme, že v tej dobe bolo určené, koľko percent musí z nich byť sovietskych, koľko našich a z krajín socialistického tábora a zbytok iné. Vždy sme urobili zoznam na nasledujúci mesiac, záležalo aj na tom, ako bol film žiadaný, lebo oni mali týchto 16 mm kópií menej, (veľké kiná premietali 32 mm kópie a tých mali aj viac). Dostal som plagáty k filmu, vždy som vybral nejaký krátky film a dostali sme aj žurnál-spravodajstvo, hlavne o úspechoch socialistického tábora. Dnes tie žurnály vysielajú na STV po päťdesiatich rokoch ako pre pamätníkov.

Vždy v piatok po skončení školy na Čermáni som letel do požičovne v meste, zobral tri veľké kotúče s celovečerným filmom a dva menšie so žurnálom a krátkym filmom, už zabalené v balíku a previazané špagátom a trielil na vlak. Samozrejme, že som mal za to osobnú zodpovednosť. V sobotu, prípadne aj v nedeľu, som večer alebo popoludní premietal a v pondelok ráno som to všetko odniesol späť. Vždy to prekontrolovali, filmy sa nesmeli poškodiť. Samotné premietanie bolo trochu komplikované tým, že sme mali iba jeden prístroj a po každom kotúči (asi tridsať minút, musela byť krátka prestávka na výmenu ďalšieho kotúča). Celovečerný film trval jeden a pol hodiny, plus žurnál a krátky film čiže štyri prestávky. A výnimočne, keď bol dvojdielny film tak bolo tých prestávok o toľko viac.

Keďže televízia bola vtedy iba v plienkach a v Záluží buď ešte neboli alebo boli len dva televízory, tak pri dobrom výbere filmov bola aj návštevnosť dobrá a ľudia sa na to celkom tešili. Keďže sme boli malá dedina, aj odvody do požičovne sa dali zvládnuť a vstupné bolo dve - tri koruny. Chlieb stál asi štyri koruny, pivo stálo korunu dvadsať -takže ceny ľudové... Ja som z toho nemal dokopy nič, mal som nejakú symbolickú odmenu, ale to bolo skôr za to, že sme ušetrili na poštových poplatkoch za doručenie filmov a ja som to nosil promptne osobne. Ani pokladník, ani ujo Marchalín z toho nič nemali, všetko sa evidovalo a písal sa pokladničný denník, lebo peniaze sa poctivo do požičovne odvádzali, občas sa musela nejaká lampa kúpiť do premietačky, občas musela ísť na nejakú kontrolu alebo opravu. Vývesnú skrinku z dreva a skla urobil ujo Marchalín s mojím otcom, bola zavesená na múre medzi vchodom do obchodu a hostinca. Vždy som tam na mesiac dopredu vyvesil program, plagát k filmu sa tam zmestil akurát jeden, teda na týždeň dopredu. A takto to fungovalo do môjho maturitného roku 1965. Potom som už odišiel do Bratislavy a až minule mi Milan Zmeko povedal, že po mne to premietal ešte Vladimír Fuska, ale o tom už neviem ja nič a že ten historický aparát by mal byť tam niekde v kulturáku na povale.

Bratislava, 2014



AKO SA ŽILO NA DEDINE

v šesťdesiatych rokoch a ako napraviť chyby minulosti...

Milan Nad' nie je rodákom v dediny, žije v Bratislave, v obci má dom – dedičstvo po starých rodičoch, ktorý opravil a v súčasnosti tu aj s rodinou trávi veľa času.

Keď som bol ešte v predškolskom veku chodili sme z Bratislavy, teda moji rodičia, pomáhať starým rodičom pri prácach, keď ešte ako roľníci súkromne hospodárili. Ako väčšine roľníkom sa deti rozutekali po svete, do miest, kde zarobili väčšie peniaze a život bol pestrší. Roľníci od skorého rána do neskorého večera lopotili na poliach a sa starali o domáce zvieratá. Preto väčšine prichádzali pri nárazových prácach pomáhať deti prípadne rodina.

Na jar to bolo jednotenie repy, kukurice. Bola to jednoduchá no únavná jednotvárná práca. Niektorí sa postarali o domáce zvieratá a navarili teplé jedlo na večeru, ostatní boli na poli. Na okraji poľa nám deťom spravili ležovisko s tieňom, vodou, jedlom a hračkami (nebol to žiaden luxus ako dnes, sestra mala handrovú bábiku a ja drevené nákladné auto na šnúrke). Dnešné deti majú v izbách celé hračkárstva a nevedia sa zahrať, my sme museli na poli vydržať aj celý deň. Je až neuveriteľné, ako sa doba za jeden ľudský život zmenila.

V lete sa muselo prísť pomôcť pri žatve. Ešte neboli kombajny a malý roľník by si ho aj tak nemohol dovoliť, neboli ani družstevné združenia ako vo Francúzsku, ktoré vlastnili poľnohospodársku techniku a požičiavali ju svojim členom. Takže tu bolo treba ľudskej práce. Roľníci si vzájomne pomáhali pri požičiavaní drobných strojov, čo sa potom odrábalo pri iných prácach, kde bola potreba väčšieho počtu ľudí.

Starý otec obchádzal polia s obilím a pomrvením obilných zŕn v dlani a žuvaním v ústach zisťoval, či je už potreba žať. Žalo sa automatickou kosou, kde kosec sedel na sedačke, kôň ťahal kosu, ktorá kosila obilie. Starý otec potom špeciálnymi drevenými vidlami pridŕžal obilie do množstva jedného snopa. Za ním nasledovali pracovníci, ktorí vyrábali z obilných trsov proviesla, ktorými sa zväzovali trsy obilia do snopov. Ďalší ľudia potom zo snopov stavali kríže. To bolo niekoľko snopov na sebe do kríža a niekoľko krížov za sebou. Takto sa na krátku dobu skladovalo obilie na poli. Pamätám mal som asi päť, šesť rokov, skoro ráno ma zobudili a šli sme kosiť obilie na parcelu na Bodorky – časť katastra obce. Bola to parcela ďaleko za cigánskou osadou, (Rómovia ma ospravedlnia, ale v tom čase sa tak hovorilo a nebola to urážka). Kým sme sa dostali na pole, mohla ubehnúť hľadám aj trištvrť hodina. Spomínam na to, pretože sa pamätám, ako som na strnisku naháňal hnedé a zelené kobylky, boli krásne hľadám aj desať cm veľké. Odtvtedy som také exempláre nevidel. Po poli som behal holý a niekde som zašantročil trenírky. Po celodennej práci sme sa vracali domov. Keď sme prechádzali okolo osady, nechcel som ísť domov, prehlásil som, že sa cigáni budú za mňa hanbiť. Osada bola plná detí a všetky behali po dvore holé, bolo to okolo roku 1955. Boli chudobné a bolo po vojne.

Neskoršie sa na žatie používali samoviazače, ktoré už obilie automaticky zväzovali do snopov tie ťahal traktor a niekedy ešte koníky. Potom, sa v čo najkratšej dobe obilie zväžalo do stohov na miesto kde sa mlátilo. My sme mali také miesto na parcele na Čapáši. Bola to parcela, na ktorej sme mali asi tridsať bystrických sliviek, Durandzie a nejaké jablone. Zadná časť pozemku bola napojená na cestu od piatich domov rodiny Zmekových až po majer neskoršieho roľníckeho družstva, teda od Jarku po cestu na Zajačí vršok.

Starý otec zväžal obilie z parciel na Bodorkách, Zajačieho vrška, z Kapiniec, Lužbetky, alebo z parcely za Rojkovými. Zväžalo sa na rebriniakoch, dlhých vozoch s rebrinovými bočnicami. Predná a zadná náprava boli z malého voza s plnými stenami. Obylie sa naložilo na rebriniak do výšky dva až dva a pol metra a stiahlo sa pavúzom. Pavúz bola dlhá drevená guľatina stiahnutá s prednou a zadnou nápravou. Na Čapáši vyrástli dva stohy z obilia s medzerou pre osadenie mláťačky, ktorá bola požičaná od bohatého gazdu. Zväčša sa za pôžičku neplatilo, ale sa dohodlo, že sa pôžička odpracuje. Keď prišiel čas na mlátenie, medzi stohy sa postavila mláťačka a za ňou elevátor, ktorý prepravoval slamu z vymláteného obilia do zadnej časti

pozemku. Tam skúsení chlapi urobili základ pre stoh slamy. Nato, aby sa mohlo mlátiť, bolo treba značné množstvo ľudí. Pri odoberaní vriec vymláteného obilia od mláťačky dvaja, dvaja na mláťačke, jeden čo hádzal rozbalené snopy do stroja, jeden čo rozbaľoval snopy, dvaja na stohu, čo podávali snopy. Minimálne dvaja čo stavali stoh slamy. Potom tam bol človek, čo sa staral o proviant a pitivo. Robilo sa všetko preto, aby mláťačka pracovala čo najrýchlejšie. V obci len málokto mal mláťačku, roľníkov bolo veľa a počasie sa nedalo rozkázať. Obylie bolo treba vymlátiť čo najskôr. Mali ste vidieť to množstvo tučných hrabošov pod krížmi keď sa zväžalo na stohy. Čím dlhšie to trvalo tým väčšiu časť úrody dokázali skonzumovať. Preto sa začínalo zavčas ráno, a pracovalo sa až do tmy a často aj za umelého osvetlenia. Obed zabezpečil ten, kto mlátil a pitivo tiež. Bol prichystaný súdok piva (sedem stupňového, vychladeného). Na obed bol zväčša guláš, zabezpečila sa aj desiata a olovrant. Zabudol som povedať, že mláťačku poháňal dízlový motor pomocou koženej remenice. Mlátilo sa zväčša jeden deň. Nepamätám, že by sa to nestihlo, snáď len za nepriaznivého počasia. Po vymlátení sa obilie prenieslo do domu, kde v podkroví boli opravené priestory na skladovanie. Bolo tam v lete veľmi teplo, tam sa obilie dosušalo. Časť obilia (ale aj mäso, mlieko, vajčka) sa odovzdávala za stanovenú cenu štátu za účelom zásobovania mestského obyvateľstva. Viem, že som so starým otcom viezol obilie na Lahne do skladu, čo bolo niekde, za Novými Sadmi smerom na Nitru. Toto lopotenie sa starému otcovi, ale aj mojim rodičom nepáčilo, len čo sa začalo vytvárať poľnohospodárske družstvo, starý otec tam vstúpil medzi prvými a dobre urobil. Ale to už je iná história.

Starý otec mal polia po celom katastrálnom území obce, ba aj v Kapinciach. Mal úzku a dlhú roľu na Zajačom vršku. Na vršku bola poľná cesta v strede medzi Novými Sadmi a Jarkom. Dole, kde sa teraz nachádzajú budovy družstva bola malá mokrad', kde sa nachádzalo pár vrb a večne zelená jemná travička, tam sa veľmi rýchlo napásli kravy. Od tejto cesty smerom k Jarku, boli úzke pásy poličok, oddelené od seba medzami, stromami, zväčša slivkami, alebo hruškami, ktoré vyrovnávali plochy medzi jednotlivými parcelami vo svahu. Tie zadržiavali vlahu pri jarnom topení snehu, alebo pri prudkých búrkach. Starí roľníci vedeli, ako zabrániť degradácii pôdy a zadržať vlahu na poli. Orali po vrstevniciach. Pozrite sa dnes, ako na všetko toto moderní hospodári zabudli. Medze sa rozorali a orie sa naprieč vrstevniciam. Potom sa čudujeme že občas hrozia záplavy a že kvalitnú pôdu odnáša voda do potokov. Mnohí sa ešte pamätajú, že od cesty po potoky bolo vysadených množstvo líp. Dnes z nich zostali tuším tri. Tie lipy ochladzovali priestor, takže domy popri ceste boli trochu chránené pred letnými horúčavami. Ak obecné zastupiteľstvo urobí plán výsadby stromov, sám kúpim jeden, zasadím ho aj ho budem polievať.

Prečo o tom píšem. Všimol som si aké veľké množstvo stromov z chotára obce zmizlo za posledné desaťročia, verte mi, boli to stovky. Rozorali sa medze, zlikvidoval sa Jarok, zmizol Horákov sad, zlikvidovali sa záhumienky, sady na Bodorkách – za Cigánmi, zlikvidovali sa stromy pri regulácii potokov, tam kde je dnes rybník, a určite si spomeniete čo ešte. Skúsme za každú rodinu zasadiť jeden strom. Ja som starý človek, ale verte mi, záleží mi na tom, ako budú žiť moje deti a hlavne moji vnuci.



MÔJ RODNÝ DOM

Marta Užáková – Macová je rodúčka z obce, prežila tu detstvo a časť mladosti, bola členkou zastupiteľstva a pre bulletin napísala spomienky:

Môj rodný dom stál na mieste, kde teraz stojí dom môjho bratancia Dušana Zmeku. Narodila som sa v ňom ja, bratanec Milan a moja sestra Dana. Boli sme poslednými, ktorí v ňom prišli na svet. Pred nami to bola generácia mojej mamy a jej šiestich bratov. O viacerých neviem. Tento dom kúpil môj pradedo Pavel Zmeko po prvej svetovej vojne v roku 1920 aj s poľami, ktoré k nemu patrili.

Dom sa rozprestieral na najväčšom pozemku v dedine a bol aj najväčší. Spolu so záhradou mal asi 50 árov. Prežila som v ňom prvých desať rokov svojho života. Vtedy v ňom bývalo trvalo deväť ľudí a ostatní babkini synovia prichádzali k nám na návštevu. Kým si rodičia a ujco Rudo postavili domy na Čapáši, bývali tiež v ňom. Potom odišli a ja som zostala s babkou a dedkom sama. Po roku ma rodičia vzali k sebe. Tu prežitie roky boli jednými z mojich najkrajších v živote. Bola som v ňom šťastná a bol mojím jediným naozajstným domovom. Aj keď som odtiaľ odišla, až do smrti starých rodičov som sa tam denne vracala na návštevu. Potom dom osirel, začal chátrať a nakoniec osud zariadil, že si tam postavil dom Dušan.

Dom síce nestojí, ale v mojej pamäti je stále živý ako za čias mojej mladosti. Keď zatvorím oči, vidím ho aký bol v časoch, keď som tam žila. Dom stál vo veľkej predzáhradke, od ulice ho oddeľoval plot z pletiva na betónovej podmurovke. Končil sa pri bránke, ktorá bola medzi dvoma murovanými piliermi omietnutými cementovou maltou. Na druhom a treťom pilieri bola zavesená veľká železná brána a do dvora ňou vchádzali konské povozy. Pilieri boli ukončené plochými betónovými čiapkami. Za posledným, tretím, pilierom bol ešte kúsok múra, ktorý sa ťahal až po Poláčikov. Malou bránkou sa vchádzalo do dvora. Hneď za bránkou sa išlo po popraskanom betónovom chodníku, ktorý z pravej strany od predzáhradky oddeľoval latkový plot a za ním bol vysadený rad jednoduchých orgánov a jeden veľký agát ku studni, pri ktorej stál betónový válov na napájanie dobytky. Studňa nebola nad zemou ukončená betónovou skružou, ale bola zároveň s terénom. Jej kryt tvorili dve betónové polkruhové platne. V každej z nich boli zabetónované dva železné kruhy, aby dalo s platňami manipulovať. Napravo boli vrátka do predzáhradky. Babička si tam nasadila rôzne kvety, okrasné kríky a dokonca keď do Zálužia prišla ako mladá nevesta, priniesla si aj niekoľko smrekov, ktoré krášlili dom až do jeho zbúrania.

Dom sa do ulice pozeral piatimi veľkými oknami. Dve a dve boli pri sebe bližšie a jedno krajné okno z ľavej strany bolo od nich ďalej. Stena bola natretá okrovou farbou. Ostatné časti domu boli natreté bielym vápnom a sokel bol čierny. Dom bol postavený do písmena L dlhšou stranou sa tiahol ďaleko do dvora. Pozdĺž domu z dvora bola polokrytá veranda prerušená dvoma vstupmi a pozerali sa sem tri okná. Hneď skraja domu od studne boli hnedé dvojkrídlové dvere, ktoré viedli do najmenšej izby domu. V nej žili moji rodičia a sestra. Mali tam posteľ, kredenc, šporák, stôl a detskú postieľku. Po ľavej strane sa nachádzali veľké polozasklené dvere veľkej izby. Tá bola zasa najväčšou izbou v dome. Do ulice boli dve okná a do dvora jedno. Bol v nej zložený spálňový nábytok a ešte tri posteľe a slúžila ako hosťovská izba. Z nej viedli dvere do ďalšej izby, v ktorej spával ujco s rodinou. Za ňou bola izba – spálňa babky a dedka a bola aj akousi obývačkou. Bolo v nej rádio a neskôr a televízor. Večer sa v nej stretávala celá rodina. Starí rodičia tam mali posteľe a kachle peterky, ktorými sa izba vykurovala. Pred oknom vedúcim do dvora stál dubový stôl, stoličky a v kúte pri stene gauč. Na všetkých oknách izieb viseli čipkové záclony, dvere aj zárubne ako aj drevené okenice boli kazetové, dlážky dubové a kľučky dverí mosadzné. Ujcova spálňa sa vyhrievala tak, že z babkinej izby sa večer, keď sa išlo spať, otvorili dvere teplo sa šírilo do spálne.

Z babkinej izby viedli dvere do pitvora, kde bola chlebová pec a aj hlavný vchod do domu a dvere do kuchyne. Vchodové dvere boli dvojité. Vonkajšie boli ťažké plné dubové a vnútorné polozasklené. Vonkajšie sa zatvárali iba keď všetci odišli z domu. Mimo toho boli o stenu, na ktorej bol železný kruh prichytený hákom, ktorý visel z dverí. Tento priestor delil dom na dve časti. Napravo do hlavného vchodu boli izby a naľavo kuchyňa a za ňou hospodárske miestnosti. V pitvore sa okrem pece hneď

napravo za vstupnými dverami nachádzala nízka skrinka, na ktorej stáli dve kuchynské vedrá s vodou zo studne, naberačka a hrnček na vodu. Vedľa bolo umývadlo s lavórom a mydlom, nad ním viselo zrkadlo s vyšivaným uterákom. Podlaha bola tehlová a často sa natierala rozdrvenou tehlou zmiešanou s vodou na kašičku aby bola pekná.

Najmenej rada som mala kuchyňu. To bola jedna tmavozelená jaskyňa. Mala iba jedno malé okno vedúce do dvora a ešte bol pred ním zasadený orech. Pokiaľ bol malý, to ani neprekážalo, ale ako rástol, v kuchyni bola aj vo dne tma. A k útulnosti neprispieval ani fakt, že všetok nábytok bol nafarbený na tmavozeleno. Od dverí po ľavej strane oproti oknu bol šporák, nad ktorým visela na stene soľnička a cukornička, vedľa stála debna na drevo. Vedľa neho bol prázdny priestor na štokerlu (stolička bez operadla). Na nej sa dalo dobre sedieť a ohrievať sa pri šporáku a občas dedkovi poslúžila na našu náboženskú výchovu. Keď sme niečo vyparátili, museli sme si k nej kľaknúť a modliť sa Otčenáš. Pre lepšiu výchovný účinok nám dal pod kolená kukuričné klasy, aby sme si to lepšie zapamätali. Vedľa štokerle stál hnusne zelený kredenc. Nebol veľký, ale stačil. Vrchný diel bol presklený a spodný plný. Na sklách boli drevené ozdoby, ktoré vyzerali ako makovice. Také isté boli aj na spodných dverách. Boli natreté tmavomodrou farbou. Vedľa kredenca stál šteláz s taniermi a misami používanými pri varení. Stena oproti dverám nebola murovaná, ale iba doštená a oddeľovala kuchyňu od susednej komory. Na nej viseli na klincoch panvice. Pri okne bola jedna lavica, na ktorej za vrchstolom sedával dedko ako gazda, kolmo na ňu nadväzovala lavica pod oknom, kde sme sedeli my ostatní. Pri stole boli ešte dve stoličky. Na tej oproti oknu sedávala babička, chrbtom k dverám hostia. Stôl mal aj podstolie – bola to doska na spodku stola a zvierali ju stolové nohy. Tu sme sa hrávali sediac na doske spolu s mačkami a dospeli mali od nás chvíľu pokoj. Za dverami bol vešiak na šaty. Podlaha bola tmavošedá betónová a nad stolom visela päťdesiatka žiarovka v obyčajnom tienidle. Strop bol trámový, hnedý. Pod stropom bol priečny trám, na ktorom boli uložené rôzne plechové krabice. Aj okno ako jediné v dome bolo zelené.

Za kuchyňou sa nachádzala komora. Vchádzalo sa do nej zvonku a mala zvýšený prah, aby sa dnu nedostala rôzna háveď. Za dverami po pravej strane sa nachádzal stôl na celú dĺžku miestnosti. Na ňom boli poháre a fľaše so zaváraninami. Stôl nebol klasický, ale boli to iba fošne položené na drevených kozách. Oproti dverám stála babičkina truhla - komoda - na šaty. Po ľavej strane od dverí stál bez využitia odložený toaletný stolík s mramorovou vrchnou doskou a vedľa neho šteláz na zaváraniny. V kúte viseli na klincoch babkine čižmy a rôzne iné rárohy. Ďalšie dvere za komorou boli vchodom na povalu. Boli tam drevené schody so zábradlím. Mali sme tam zakázané chodiť, aby sa nám nestalo niečo zlé. Veď na takej veľkej povale je na to množstvo príležitostí. Zákaz platil najmä pre časť povaly nad mašťami, lebo sme mohli ľahko prepadnúť ku kravám alebo ku koňom a nešťastie by bolo hneď na svete. Aj tieto dvere a zárubne mali kazety a boli hnedé.

Vedľajšie dvere už neboli také pekné a viedli do kováčskej vyhne. Na takom veľkom gazdovstve bolo vždy treba niečo urobiť zo železa a jeden ujco bol kováč a opravár strojov. Pred vyhňou sa končil drevený múrik, ktorý sa tiahol od hlavných vstupných dverí. Posledný stĺp bol hrubý a bol ukotvený v zemi a pri podkúvaní sa oň uväzovali kone. Za vyhňou bola latrina. Bola vyčlenená z priestoru maštali. Bolo to niečo celkom iné ako rôzne kadibúdky v iných dvoroch. Suchou nohou sa dalo prejsť po nálepku tam aj naspäť. Maštale boli veľké a boli delené na dve časti - na konskú a kravskú. V konskej časti boli štyri úväziská pre kone a za nimi bolo oddelené miesto s jaslami pre ovce, ktoré dedko kedysi choval. V kravskej časti boli státi pre viacero kráv, ale neskôr tu stáli iba dve - dedkova a ujcova. Aj tie predali a maštale ostali prázdne. Pokým sa vybudovali družstevné maštale na Čapáši, boli u nás ustajnené družstevné kravy a vtedy ich veľmi zdevastovali. Keď odišli, už ich nikto neopravil a chátrali. Maštal mala dvojce dvere. Väčšie - dvojkrídlové boli pre kone a druhé - jednokrídlové pre kravy. Mala tiež tri železné okná a nad hlavami koní a kráv boli vetracie otvory, ktoré sa na zimu upchávali. Na stene s oknami viseli konské postroje, pri kravách stolčeky na dojenie, retiazky a iné potrebné veci. Keď babička dojili, čakávali sme sediac na prahu s plechovými hrnčkami v rukách, kým prvú kravu podojili a odliali nám z hrotka mlieko do nastavených hrnčekov. Mačky si tiež prišli po svoj diel mlieka. Maštale boli obielené znútra aj zvonku vápnom. Vonkajšia stena sa bielila dvakrát do roka – k Veľkej noci a k hodom. Koľkokrát sa bielili znútra to si nepamätám. Pod strechou boli holubníky a v maštali lastovičky. Mladé holuby sme mávali v nedeľu na obed spolu so sliepku. Chodník už nebol betónový ale bol vyskladaný z plochých kameňov. A na konci

maštale sa končil. Oproti maštali, oddelené takou, šírkou aby mohli prejsť kone s vozom, bolo veľké betónové hnojisko. Oproti, na druhej strane, k nemu tesne priliehal murovaný svinský chliev so štyrmi oddeleniami pre prasce. Vo vnútri bola obslužná chodba, v ktorej sa aj pre svine varili zemiaky. Myslím, že mala tri železné okná ako na maštali. Po dvore sa potulovalo množstvo hydiny - sličky, kačice, husi, morky a perličky. Tie mali chlievy na konci svinských a boli drevené. Pri nich rástla veľká moruša a keď na nej dozrievali plody, všetko sa na nich páslo. Pri chlievoch od dvora rástla bystrická slivka s vynikajúcimi slivkami a po užšej stene chlievov sa popínalo samorodé hrozno. K chlievu viedol od nálepky betónový chodník, aby sa nemuselo chodiť po blate. Pokým neboli elektrické práčky, tak sa vonku vyváralo v kotli prádlo a pralo sa na potoku. Aj v zime..

Za maštalami sa nachádzala krásna klenbová pivnica, ktorá sa tiahla až popod maštale. V prednej časti sa uchovávala na zimu koreňová zelenina a slúžila aj ako chladnička pre varené jedlo. Dom pokračoval veľkou obilnou sýpkou, ktorá mala z našej strany iba bežné dvere, ale hlavný vchod bol od susedov. Kedysi patrila ku gazdovstvu, ale šikovní susedia si ju dali potajomky prepísať na seba. Viem o tom z rozprávania babky. Podrobnosti o tom ako to presne bolo si už nepamätám. Za sýpkou bola sečkáreň. V nej sa pripravovala sečka pre kravy aj kone. V jednom kúte bola slama, dateľina a ostatné prisady do sečky. V druhom kúte stál šrotovník na obilie. Za ním bol prechod do drevárne, kde sa pililo a rúbalo drevo potrebné na kúrenie. Zo dvora bola otvorená, bez dverí. Sečkáreň mala veľké vráta, ktoré sa posúvali po koľajničkách.

Za drevárňou sa nachádzala príručná zeleninová záhradka a v nej bol včelín asi s ôsmimi úlmi. Od dvora bola ohradená pletivovým plotom, aby sa do nej nedostala hydina a nerobila škodu. Za ňou kolmo na susedov plot stál veľký senník, ktorý mal na dlhších stranách veľké posuvné vráta, aby cez ne mohol prejsť voz naložený senom a prázdny vyjsť druhými vrátami do záhrady, tam sa otočiť a naspäť sa prázdny vrátiť. Okolo senníka rástli veľké agáty a kopec lopúchov. Mali obrovské listy, ktoré nám počas dažďa poslúžili ako daždníky. Oproti záhradke na druhej strane pozemku rástli dva orechy, ďalej veľmi stará jablň s kyslými jablkami a potom sa prechádzalo do sadu. Tam sa na jar pásli húsatá a cez rok tam behala hydina. Tráva sa občas pokosila ale inak sa nechávala tak.

V sade rástli jablone, hrušky, slivky, čerešne a biele ríbezle. Najradšej som mala jednu obrovskú jablň. Mala vynikajúce jablká a keď zakvitla, bola ako biela klenba. Odvtedy som jedla veľa druhov jabĺk, ale ani jedny mi tak dobre nechutili ako tieto. Tú chuť hľadám doteraz. Otec mi síce z nej zaštepil, ale neviem či prežil štep, lebo som dlhé roky doma nebola. Sad sa zvažoval smerom k potoku, ktorý obtekal našu a ostatné záhrady. Pokiaľ nebol regulovaný, často sa na jar vylieval a voda zaplavovala záhrady a vylievala sa aj na lúky, ktoré boli za potokom. V časti pozemku od potoka po záplave vykvitli puškvorce a ostatné lúčne kvety. Na brehoch potoka rástli vrbky a jasene. Vrbky sa každoročne na jeseň osekali „na hlavu“ a na jar z týchto hláv vyrástli nové konáre. Osekané vyzerali ako ľudia bez vlasov.

Medzi nami a Poláčikovými boli močidlá na konope. Bolo to do priestoru lúky vyrezaný veľký polkruh vyššie ako dno potoka, ale ktorý ešte zalievala voda. Tam sa uložili snopky konopí a voda rozmočila tvrdú časť byle a potom sa dali z vnútra vybrať vlákna. Všade nádherne voňalo, kvitlo tam záružlie a blatúchy, kfkali žaby a vo vode plávali rybky. A lúky boli úplná nádhera. Plné kvetov, hmyzu, vtáčikov. Potom potoky zregulovali a na mieste lúk vybudovali rybník. Naš potok zasypali a pri rybníčkovej hrádzi vybudovali nové koryto, brehy vydláždili a obsiali trávou, ale už tam nebolo stromov, potok sa nekľukatil, stratil svoje čaro. Neboli okolo neho lúky, nevylieval sa a nikomu už škodu nerobil. Rovno sa uberal na stretnutie s riekou Nitrou.

Zmizlo detstvo, zmizla mladosť a zmizol aj môj rodný dom. Mne zostali iba spomienky na miesto, kde som prežila krásne detstvo a časť mladosti. Pri ich písaní som sa tam aspoň na chvíľu vrátila.



HRY, ZÁBAVA, POVINNOSTI

Návštevy občanov s cieľom zozbierať ich spomienky o sebe a rodnej obci trvali niekoľko rokov a niektorých sme navštívili aj opakovane, ich rozprávania boli uverejňované aj obecných novinách Občasník. Tu je ešte niekoľko kratších

Ako sa hrali deti pred sto rokmi Hračky sme nemali žiadne, zato živých bábik bolo v obci dosť. Hrávali sme sa na lúkach, preliezali lávky cez potôčky. V korunách vrb sme sedávali. Bolo to pre nás ako rozprávka. Pritom sme pásli husi, vili venčeky z púpavy aj húpačky sme mali. Zviazali sa dva konáre z dvoch vrb a húpačka bola hotová. Na lúkach rástla pekná tráva, prvú kosili na seno, druhá bola otava a potom sa už len páslo. Najväčšie lúky boli Horné, Dolné, Mlynské a Za humnami. My deti sme mali za úlohu zbierať pri kosení trávy rascu (kmín). Bola aromatickejšia ako z obchodu. Neskoršie sme už nepásli husi, ale kravy. Husi pásli len malé deti a babičky. Obec bola roľnícka, kravy sa chovali všade, chudobnejšie rodiny chovali kozy. Aj tie sa museli pásť. V lete sme strávili viac času na lúkach ako doma. Bolo veľa rakov, ktoré sa na lúkach opekali. Aj keď sme chodili do školy, skoro ráno sme pásli a po vyučovaní zase. Pri moste u prostredného potoka bola brodáreň. Tam sa napájali a umývali kone. Najviac v sobotu večer. Tak ako teraz majú muži pýchu z áut, vtedy to bolo tak s koňmi. Každý sa snažil, aby jeho koničky boli najkrajšie. Tie naše potôčky vedeli narobiť aj veľa smútku. Najmä, keď veľa pršalo alebo na jar, keď sa topil sneh. Voda sa vylievala, zaplavila lúky, záhrady, pivnice, ľudia ratovali čo sa dalo. Všetkému bol koniec, keď sa regulovali potoky a už bol len jeden potok Radošinka. Prišli sme o lúky, ale ľudia sa už nemuseli obávať povodní. Dnes je tam rybník, v ktorom veselo plávajú rybičky. Cez leto deti pomáhali pri žatve, nosili koscom jedlo, vodu a zbierali klásky. Po príchode zo školy nás čakala doma práca, ktorá nemala konca kraja. Vždy bolo treba kŕmiť domáce zvieratá a pre ne aj nanosiť trávu, d'atelinku alebo repu. Takže sme vlastne v škole odpočívali. Aj doma nám hovorili, veď tam len sedíte, nerobíte nič a ešte by ste mali byť aj sprostí. Keď bolo ako veľa práce, ale nie na úkor školy.

Anna Rizeková

Pasenie kráv a husí Chodieval som pásť husi, kravy, pásol som aj iným. A vždy sme niečo za to dostali. Kravy sme pásli na lúkach a už na jeseň sme piekli kukuricu pri pasení. Lúky boli tam, kde je teraz rybník a aj za humnami – Pažiť.

Tam sme boli partia chlapi aj dievčatá, hrali sme futbal s handrovou loptou a potom sme sa poskladali a kúpili si obyčajnú loptu. S kamarátmi sme spravili jamku a šúľali sme guľôčky, aj na ulici, vtedy boli prašné ulice. Hneď na jar sme začínali ako sa oteplilo, behali sme bosí, ešte keď sme chodili do školy, tak cez zimu sme nosili dreváky. Keď bol ľad, tak sme dali na dreváky drôty, zobrali palicu a tam zatĺkli pevnejší klinec. Aj sme sa sánkovali na Podbreží pri Karačke a guľali sa po snehu.

Ján Liška

Kultúrny život v minulosti

Divadlo sme hrávali v školskej sieni a až do konca sme mávali javisko, ktorého kulisy majstrovsky namaľoval náš pán učiteľ Ernest Šaško. Tie v našich detských dušiach vylúdili ilúzie krásneho sveta, v ktorom dobro vždy víťazilo nad zlom.

Pavel Proksa - Kostolník

Pána a pani učiteľku sme si veľmi vážili, po rodičoch zaujali prvé miesto. Pani učiteľka nás učila ľudové piesne, recitácie a neskoršie aj divadielka. Knižôčku, v ktorej bol dej, mala len jednu a tak sme si úlohy po jednom opisovali. Malo to aj výhodu, kým sme si to napísali už sme úlohu z polovice aj vedeli. Pamätám si, že sme slávili aj Deň stromov. Recitovala som básničku: „Keď slnko páli, lebo dážď padá, pod stromom každý útulok hľadá...“ Divadlo sa hrávalo v škole, v lete vonku. Rozložili sa štyri sudy, na to sa uložili

dosky, z hája sa doviezla čečina aj s konármi, to ako bočné steny. Hralo sa v nedeľu poobede za účasti celej dediny. Neskoršie sme sa odvážili aj na Marínu Havranovú a iné hry. Najviac Urbánkove, ktoré mali v dedine veľkú obľubu. Na konci školského roka sme mávali majáles, aj na výlet nás pani učiteľka vzala – na Čertovu pec do Radošinských hôr alebo do Carovinskej dubiny a do Nitry na hrad. Raz sme boli aj v Bratislave. To už bola veľká udalosť. Boli sme v múzeu aj v Petržalke na propeléri cez Dunaj. Mamičky nás nabalili jedlom. Celý výlet do Bratislavy bol za desať Sk. Na Deň matiek alebo na Deň stromkov sme mali aj vystúpenia, kde sme recitovali básne. Vydávali sme aj školský časopis, písali sme rôzne články, napríklad o prvej svetovej vojne.

Hrávali sa väčšinou historické hry, napríklad Marína Havranová, ale aj hry z bežného života ako Kamenný chodníček od Ferka Urbánka a iné. V hrách sa používala aj nemčina (v hre Marína Havranová). Ostatní nás aj volali menami postáv, ktoré sme hrávali. Ja som hrávala zlé ženské postavy a napríklad Amália Fusková hrávala zase dobré a milé ženy. Hry s nami nacvičovala pani učiteľka Líšková-Trnkócyová, aj vyberala pre každého postavy a samotné hry. Mala jednu knihu a my sme si repliky z nej sami odpisovali. Divadlo sa hrávalo na Silvestra, na Deň matiek a iné slávnosti. Okrem historických hier sme hrávali aj vtipné menšie scénky, napríklad scénka Auto. Do druhej svetovej vojny sa hrávalo v obci divadlo.

Anna Rizeková

Odjakživa sa hrávalo v škole divadlo – učiteľ to mal na starosti. Mládež sa postretala, bolo tu Združenie evanjelickej mládeže (ZEM), divadlá sa hrávali v škole, postavilo sa javisko, stoličky sa nosili z domov, podpisovali sa zozadu, aby sa mohli vrátiť. Tí, ktorí doniesli najviac stoličiek, tak tí išli zadarmo na divadlo. Spomínam si niektoré názvy hier - Bacúchovie dvor, Ľubka, Statky zmätky, Kamenný chodníček, Kubo, Ženský zákon – nacvičoval učiteľ Jozef Slezák.

Anna a Viliam Plesníkoví

Hrávali sa divadlá. Medzi prvou a druhou svetovou vojnou bolo divadlo v škole, kde je teraz obchod. Javisko sa rozložilo cez vianočné a veľkonočné sviatky. Lavice sa museli vyniesť. Z domov sa nosili stoličky, aby si ľudia mali kde sadnúť. Chodilo sa po dedine a ľudia dávali stoličky, keď som niekoľko stoličiek doniesol, tak som išiel do divadla zadarmo.

Emil Fuska



ČRIEPKY Z DETSTVA

Viera Plesníková - Vaváková žije v Malom Záluží prispela tiež svojimi spomienkami na detstvo a starých rodičov Michala Poláčka (1896), Zuzanu Poláčikovú (1900).

Školstvo

Môjho dedka, Michala Poláčka, učil učiteľ Ernest Šaško. V škole museli stále hovoriť po maďarsky, ale nemal na to krivdu. Nehneval sa na Maďarov a nikdy na nich nič zlé nehovoril.

Moju mamu, učili Firákoví, chodila do školy, kde je teraz kultúrny dom.

Ja som chodila do školy ZDŠ 1. – 4. ročník., ale ja som chodila len tri roky. Od štvrtej triedy do Nových Sadov. Učila ma celé tri roky pani Alžbeta Proksová. Do školy sa niekedy chodilo aj v sobotu, ale nie každú. Vyhlásili napríklad, že tri soboty v mesiaci a pod. Ale vtedy sme sa neučili, skôr sme chodili na brigády alebo sme mali branné. Kúrenie a upratovanie školy mala na starosti Anna Saková, neskôr Anna Poláčiková. Chodil k nám do triedy aj na vyšetrenie zubár a lekárka z Lužianok. Vyučovanie sa začínalo o ôsmej, ale päť minút pred ôsmou sme mávali rozsvičku pri laviciach. Škola bola jednotriedna. Všetky tri ročníky v jednej triede naraz učila učiteľka. Niektorí začínali o ôsmej, iní prišli do školy na pol deviatu a pod. Učila tak, že prvákom dala nejakú úlohu – písanie, druháci napríklad kreslili a tretiakom vysvetľovala učivo. Všetky výchovy sme mali naraz spoločne. Mali sme tieto predmety: písanie, čítanie, počty, výtvarnú výchovu, hudobnú výchovu, telesnú výchovu, pracovné vyučovanie, náboženstvo sme mali vždy po vyučovaní. Farár Andrej Kvas chodil k nám do Malého Zálužia na hodinu. Na telesnej výchove sme cvičili v areáli škôlky a za školou na ceste sme hrali hádzanú, vybíjanú a behávali sme na 50 m. V zime sme cvičili medzi lavicami. Desiatovali sme vonku, ale iba v lete. Vedľa drevárne sme mali zeleninovú záhradku, v rámci pracovného vyučovania sme tam pracovali. Zbierali sme šípky, vybrali sme staré handry a papier od ľudí a odovzdávali sme do zberu. Mali sme aj krúžok ručných prác. Na výlety sme chodili do Bojníc, na Slavín, každý rok do bábkového divadla v Nitre. Každý rok sme vystupovali aj spolu so žiakmi materskej školy pri oslavách sviatkov: MDŽ, VOSR, Mesiac úcty k starším, Víťazný február, 1. a 9. máj, Deň detí, Mikuláš. V rámci oslavy VOSR sme mávali lampiónový sprievod pri pomníku padlých. Raz sme mali aj štafetový beh. Boli sme rozdelení na hlavnej ceste každý 50 m od seba a utekali sme so štafetou a predávali druhému. Už si nepamätám pri akej príležitosti sme to mali. Raz v hostinci sme pozerali celá trieda s učiteľkou zvolenie Gustáva Husáka za prezidenta. Muž riaditeľky škôlky pani Bodllovej nás každý rok chodil fotiť. Aj keď som chodila už do Nových Sadov. Škola bola celá ohradená, vedľa nej bol školský byt a za školou dreváreň a záchody. Na múriku pred školou sme mávali uložené práce, čo sme maľovali na výtvarnej výchove, aby nám uschli. Keď sa vchádzalo do školy, bola hneď šatňa a kabinet. Potom už len trieda. Tam bola vpredu tabuľa, učiteľský stôl, pri oknách skrine, na ktorých bolo rádio, fúkacia harmonika, na stenách boli mapy, počítadlo, vzadu za lavicami skrine, kde boli písanky, knihy, naše práce. Kúril sa v kachliach, ktoré boli pri dverách a vedľa bolo umývadlo – lavór s lavičkou.

Pol'nohospodárstvo, pestovanie rastlín a chovanie zvierat

Dedko chovali prasatá, kravy, kone, hydinu – sliepky, kačice, čierne morky, husi. Pri konci života len prasatá a hydinu. Predával aj teľatá, chodili z Nitry pre ne. Musel odovzdávať mlieko v kanvičiach a vajcia. Volalo sa to kontingent. Pestoval burgyňu, kukuricu, futrovicu – na zeleno zasadená kukurica pre kravy, obilie, konope siate, mak, zeleninu, ovocie, zemiaky. Pri pivnici mal dedko pec na chlieb. Sám si piekol chleba. Vinohrady mal v Sulanoch. Na začiatku bol orech. Keď chodil na pole, babka išla za vozom a vždy hamovala s ojom, akoby usmerňovala smer cesty. V humne bol sad ovocných stromov. Jablká veľa nemali, ale mali veľa sliviek a orechy, ringloty, bielu a čiernu morušu. Zo sliviek sa robil lekvár (z bystrických) a slivovica (z duranzií). Slivky chodil páliť na slivovicu do Radošiny. Fazuľu nosil do výkupne do Nitry a za to dostal zmesky pre zvieratá. Zvieratá sa tiež krmili kukuricou, obilím, burgyňou a futrovicou, ktorá sa rezala na rezačke – sečkovica.



Stravovanie

Mäso sa jedlo väčšinou v nedeľu. Často sa jedával paprikáš, perkelt, šišky, buchty parené, kysnuté koláče, lokše zo zemiakového cesta, krupicové slíže – krupica sa upražila s cukrom, lievance podobné chlebovému cestu, piekli sa na sporáku. Dedko ešte jedával mlieko s rohlíkom a cukrom v tanieri. Vždy v nedeľu bývala kuracia polievka, robili sa aj mliečne, fazuľové, šalátové, rajčinové so zemiakmi a zeleninové polievky.

Kultúra

Moja teta Anna Poláčiková – Proksová (1925) tu hrávala divadlo. Moja mama chodila zase na kurzy varenia, pečenia a viazania makramé. Doma tiež vyšívala, šila na stroji a tiež háčkovala. Bola členkou Zväzu žien. Dedko nebol členom žiadnej organizácie, ani babka. Stále bola v domácnosti, varila, starala sa o hospodárstvo a deti. Dedko rád pozeral televízor, čítal Roľnícke noviny a Evanjelický posol.

Rôzne

Do kostola nechodieval, len mama s babkou chodili sem v obci, kde teraz býva Dušan Zmeko, tam sa konali bohoslužby. Mama tu pracovala v pridruženej výrobe a na prídeloch na družstve. Dedko nechodieval, ani nikto z rodiny na brigády v rámci akcií „Z“. Nejakto sa veľmi nevnímalo, čo sa v obci deje. Venoval sa len hospodárstvu a domácnosti. Bol samostatne hospodáriaci roľník, nebol v družstve. V minulosti bývali v obci povodne, keď nebol zregulovaný potok. Potoky sa tak vylievali, že voda bola až po bránu. Ešte si pamätám, že na Karačke raz horel kozel a veľký požiar v obci bol, keď horel dom Kralčákových. Dedko ani babka veľmi nechodili k lekárovi, pamätám si, že prišiel len raz k nám domov. Doma sme kúrili uhlím a drevom.

Rozprávala: **Viera Plesníková – Vaváková** Spísala: **Zuzana Plesníková**, dcéra



Z KAŽDÉHO ROŽKA TROŠKA

Za relatívne krátky čas sa každodenný život na dedine veľmi zmenil. Mnohí mladí si ani nevedia predstaviť, že „pred nedávnom“ ich rodičia a starí rodičia žili inak. Na ilustráciu niekoľko „čriepkov z každodenného života“- zo spomienok Eleny Zedníkovej - Vargovej, rodáčky z obce, ktorá svoj život prežila striedavo v Záluží a Nitre.

- Veru sme nevedeli, čo je to polievať záhradu tak ako teraz. V noci zapršal dáždik, popolieval a cez deň bolo slnko a teplo.
- Pásť husi, to znamenalo ráno skoro vstať, vyhnat' husi na „strniš'ťo“ a potom niektorí sa mohli hrať, iní však zbierať klásky do viazaníc (nimi sa potom krmila hydina doma).
- Mať televízor v šesťdesiatych rokoch to teda bolo niečo. Pamätám sa, keď v roku 1964 zavraždili prezidenta Kennedyho, tak sme jeho pohreb boli pozerat' s mamou u Proksov (Buzikov). Tlačilo sa nás tam neúrekom. Pozerat' televíziu bol pre nás sviatok, ale o to viac sme sa rozprávali a „žili súdržne“. Poznali sme svojich susedov, zaujímali nás ich problémy, starosti a pod. Pozdrav bol chlieb každodenný.
- Robili sme čo bolo práve treba. Zavčasu ráno, keď ešte bola rosa skladať d'atelinu do kôp, zrezávať za rosy „burgyňové“ semeno (kímnna repa), okopávať kukuricu.... Keď som prišla z Nitry zo školy vlakom o štvrt' na štyri (parný vlak), doma ma čakal lístok na stole: „motyku sme ti zobrali, sme na Zajačom vršku“. A ja čosi do úst a hajde na rolu do večera. Večer trochu pozrieť do kníh a spať. Ráno po vlaku sme sa učili, aby sme dohnali zmeškané. A keď sa čistila cibuľa „štupľovka“ v auguste, kto to nepoznal, tak si išiel oči vyočiť, čo to na tej roli hlava na hlave robí. Toľko nás tam bolo.
- Ráno sme veru nevstávali do tepla, spod duchny nám trčali len nosy a v izbe zima ako vo „vlčinci“. Umyť sa v studenej vode, v studenej kúpeľni. Odohnali sme aj choroby. Ráno bolo treba vyčistiť šporhelt (sporák) alebo kachle a vyniesť popol.

- Pamätám časy, keď som s „kondvičkou“ chodila na mlieko aj do družstevnej maštale. Tam nám dojičky namerali ešte teplé mlieko aj s penou. Ponáhľali sme sa domov, lebo to často bola aj večera – chlieb s mliekom a cesnakom. Chlieb upečený u uja Plesníka v peci, voňavý a chrumkavý a hlavne zdravší ako tie dnešné, tzv. tmavé a zdravé chlebíky.
- Vajíčka sme nosili do obchodu k Líškovi, „Družstevníkovi“ (neviem prečo sa tak prezýval). Vajíčka poukladal na papierové prepravky, zapísal a gazdiná si vybrala tovar v hodnote odovzdaných vajec (fungoval výmenný obchod).
- Uhorky sa zavárali veľké a do veľkých päťlitrových pohárov. Neoberali sa veru každý deň, aby boli maličké, výberové. Oberali sa na záhumienke v kukurici raz za týždeň a niektoré boli veru aj poriadne veľké. Bolo do čoho zahryznúť, nie ako teraz. Starší chlapi hovoria, že ani nevedia, že jedia uhorky, tie maličké teraz a v malých pohároch
- Domáce zabíjačky - výroba konzerv. V Malom Záluží sme robili polkilové a kilové konzervy, vkladalo sa do nich surové mäso (chudé, aj trochu prerastené), jedna čajová lyžička soli a dve polievkové lyžice vody, mäsiar so špeciálnym strojom konzervu zatvoril a potom šup s nimi do kotla na dvore, do vriacej vody, kde sa varili nepretržite dve až dve a pol hodiny. Potom sa vyložili rovno do studenej vody vychladnúť. Bola to pochúťka konzumovaná na studeno s čerstvým chlebom a cibuľou s octom. A neskôr sme robili aj salámu (vybralo sa mäso, koreniny a všetko, čo bolo potrebné). Mäso sa nosilo k mäsiarovi do Trebatíc, domov sa doniesla hotová saláma (podobná dnešnému Nitraniu). Tú sme potom skladovali zabalenú v novinách, alebo kameninovom súdku. Alebo sa piekli rebrá a zalievali do masti. Bol to polotovar na leto, keď sme prišli z role, pustilo sa mäso, uvarili „krumple“ vo vode s kmínom. Tie boli príloha k mäsu a z vody a trochy krumplí, chleba bola zase „cesnakovica“.



Z MESTA NA DEDINU

Do našej dedinky som sa prisťahovala ako dvanásťročná. Trošku aj nahnevaná, že som odišla od kamarátov zo sídliska. Postupom času sa môj hnev vytrácal. Tým, že som spoznala mojich nových kamarátov, ktorí ma zasvätili do bežného dedinského života plného zábavy a dobrodružstva, bol môj vzťah k obci lepší a lepší. Pamätám si na vtedajšieho pána starostu Fusku, ktorý nás milo prijal a bol ochotný pomôcť, keď sme potrebovali.

Detstvo a mladosť

Letné chvíle sme strávili na rybníku a potoku. Kúpali sme sa, či chytali ryby a rakov do rúk. Po dobrom úlovku sme si ich aj opekali. S bratom sme si zhotovili chodúle a učili sa na nich chodiť. Akonáhle družstevníci urobili stoh slamy, hneď sme boli na ňom a vymýšľali sme. S kamarátkou Martinou sme stanovali, resp. spacákovali pod holým nebom. Chodili sme na stanovačky pri Leopoldov. Pamätám si doteraz, ako sme všetci prehovárali moju maminu, aby ma pustila. Predsa, mala som len šesťnásť rokov a bála sa o mňa.

V zime, pokiaľ bol rybník zamrznutý, sme sa chodili korčuľovať, inokedy zas sánkovať. Veľa času sme trávili aj v klube, za obecným úradom. Tu sme mávali diskotéky, oslavy, neraz sa nás tam zišlo aj tridsať mladých. Niekedy sme si zas premietali filmy. Pravidelne sme si robili silvestrovské, či narodeninové oslavy, či len obyčajné diskotéky, na ktoré sme si pozývali kamarátov a zabávali sa.

V spojitosti s tradičnými sviatkami, ako je napr. Veľká Noc si pamätám zážitok, na ktorý asi nikdy nezabudnem. S dievčatami sme sa dohodli, že sa chlapcom na veľkonočný pondelok schováme. Zišli sme sa u Zuzky Kolenčíkovej rod. Krajčovičovej na dolnom konci. Keď sme videli, že chlapci nás hľadajú, ukryli sme sa na povale aj s vedrom vody. Doteraz neviem, ako nás našli, ale pritom ako liezli po rebríku za nami na poval sme im vyliali vodu na hlavy. Nehovorí sa nadarmo, že „pomsta býva sladká“. Nakoniec nás hodili do potoka a aby nám nebolo málo, tak aj do rybníka. Myslím, že určite nezabudli ani Zuzka Kolenčíková, rod. Krajčovičová, Martina Michalková, Martin Šooš, Jozef Kolenčík, Ivan Grič.

Prežiť detstvo a mladosť na dedine bez techniky – mobilov, internetu, PC s najlepšimi kamarátmi, prajem každému dieťaťu a ja som vďačná všetkým – oni už vedia komu, prostredníctvom ktorých sa to moje detstvo stalo nezabudnuteľným.

Veronika Kubíková

PREČO JE DÔLEŽITÉ ZAOBERAŤ SA MINULOSŤOU

Neviem, ... asi preto, že minulosť ovplyvňuje našu prítomnosť ... obyčajný život, ktorý žijeme denno denne.. Vstávanie do práce, umývanie zubov, varenie večere a pozeranie správ... každodenný kolobeh aktivít, ktoré tvoria náš ŽIVOT..

V posledných (dvoch) rokoch sa život väčšiny ľudí z mojej generácie zmenil... takto pred dvoma rokmi som si nevedela predstaviť, že budem bývať vo “vlastnom byte”; že sa tento priestor stane mojím každodenným útočiskom... zrazu sa táto izba, jeden priestor stane mojím miestom, kde si dám rannú kávu a raňajky, kde ma každé ráno víta moje “pandemické dieťa” (pes); miesto ktoré sa stalo mojou kanceláriou, knižnicou, jazykovou učebňou a ešte kadečo inšie..

Ačo tým chcem vlastne povedať? No len toľko, že aby človek vedel existovať v takomto priestore, musí si ho prispôbiť... pre mňa sú to predmety – fotka na poličke, soška, obrázok, knižka... niečo malé, častokrát bez povšimnutia ležiace na poličke. Pre mňa sú to však spomienky na minulosť – na môjho ocina, starých rodičov, na krásne časy, keď sme sa každý rok na Michala v sobotu stretli okolo jedného stola, jedli, hostili sa a užívali si spoločné chvíle a najmä spomínali... a spomínali na život kedysi, na to ako sme ako malé deti behali pri rybníku so psami, ako nás naháňal kohút na dvore, ako sme chodili trhať cibuľku.

V pamäti mám jednu konkrétnu spomienku, ktorá sa mi často vracia..... vždy som sa jedovala koľko zbytočných sošiek a serepetín mala babka vo vitrínach v obývačke. Prišlo mi to zbytočné, vtedy keď som mala pätnásť a moja najväčšia starosť boli kamaráti a zábava... teraz keď mam tridsaťdva, mi ten babkin dôvod príde opodstatnený a správny.. všetky jej sošky znamenali nejakú spomienku, len peknú dúfam... také tie, na ktoré si vždy spomeniete keď je Vám ťažko alebo smutno.

Prečo je teda dôležité zaoberať sa minulosťou? A prečo to ma vplyv na náš každodenný život? Odpoveď je jednoduchá – všetky spomienky, zážitky, to všetko nás formuje a robí tým, čím sme dnes, čím budeme... preto si myslím, že je dôležité mať na pamäti to čo nám tu naši predkovia zanechali a zaručiť že tie krásne spomienky a odkaz raz neodídu spolu s nimi, keď nastane ten čas.

Eubica Zedníková

ZÁVEREČNÉ SLOVO

Ja osobne som veľmi vďačná, že som mohla na vlastnej koži zažiť tú veľkú premenu, ktorá sa udiala v druhej polovici dvadsiateho storočia. Pamätám si kosenie obilia kosami, viazanie do snopov, mlátenie mláťačkou v dedkovom dvore. Chovali sme hydinu, prasiatka, pamätám aj kravy v maštali. Ten pocit – ráno ísť von do záhrady, poobzerať sa čo tam práve rastie a rozhodnúť, čo sa bude variť k obedu. Niekedy premýšľam, či je to naozaj pravda, či som to všetko zažila. Mnohí ľudia sa dnes nezamýšľajú nad tým, odkiaľ pochádza ovocie, zelenina, mäso, ktoré denne nakupujú v supermarketoch.

Veľmi sa zmenil aj všeobecne pohľad na svet a život. Dnes sa všetko posudzuje predovšetkým z hľadiska politického a na každodenný život sa akosi zabúda. Na ten v minulosti, ale aj na ten dnešný. A mňa ešte mrzí, že sa na všetko pozerá podľa dnešných noriem a zabúda sa na súvislosti.

Na záver chcem poďakovať všetkým, ktorí sa od roku 2004 podieľali na zhromažďovaní a spracovávaní spomienok občanov našej obce na časy minulé. Veľká vďaka patrí všetkým, ktorí boli ochotní rozprávať a priblížiť pre budúcnosť život, aký si dnešná mladá generácia už nedokáže predstaviť.

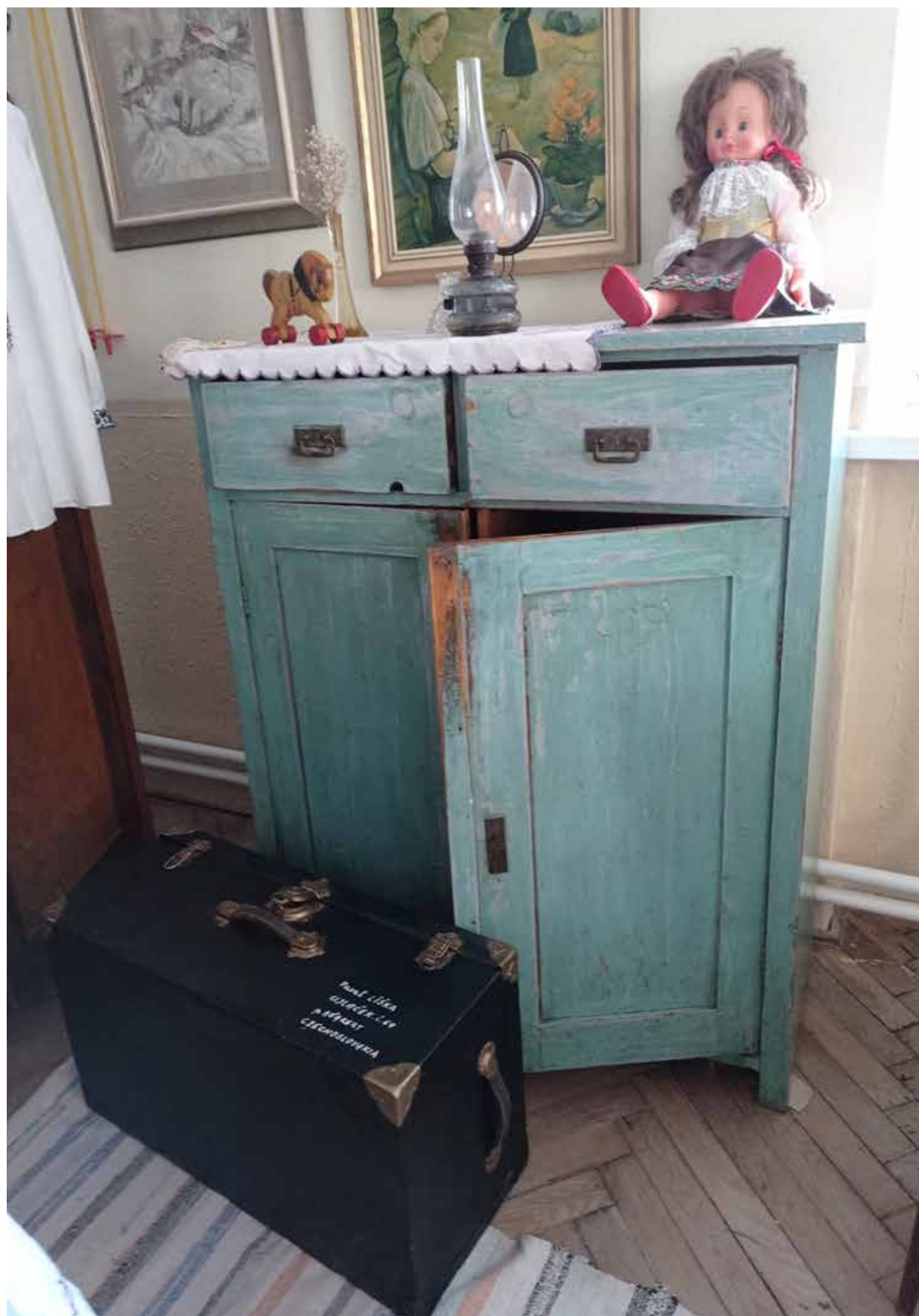
Ďakujem za vynikajúcu spoluprácu všetkým, ktorí sa na tvorbe príspevkov zúčastňovali, venovali tomu veľa svojho voľného času. Občas nebolo jednoduché sa zhodnúť a nájsť najlepšie riešenie. Myslím si, že výsledok stojí za to.

Občianske združenie „Labuť“ vydalo už päť bulletinov a bulletin Spomienky je jeho konečnou vydavateľskou bodkou. Poďakovanie za doterajšiu prácu patrí všetkým tým, ktorí venovali svoj voľný čas a vynaložili nemalé úsilie pri ich príprave, písaní, zostavovaní, grafickej úprave, gramatickej kontrole, všetkým, ktorí sa stotožnili s myšlienkou vydávania bulletinov plných informácií o obci Malé Zálužie a samozrejme aj samotným čitateľom.













NITRIANSKY
SAMOSPRÁVNÝ
KRAJ

PROJEKT BOL REALIZOVANÝ
S FINANČNOU PODPOROU
NITRIANSKEHO SAMOSPRÁVNEHO KRAJA

ISBN: 978-80-973775-1-9

ZO SPOMIENOK OBČANOV ZOSTAVILI:
VIERA PREDANOCYOVÁ, ANNA RALBOVSKÁ (PREDANOCYOVÁ),
ZUZANA ZÁBRAŽNÁ, VERONIKA KUBÍKOVÁ
AUTENTICKÉ VÝPOVEDE A SPOMIENKY OBYVATELOV
OBCE MALÉ ZÁLUŽIE
KNIHA: MALÉ ZÁLUŽIE, 2000; DOSTUPNÉ:
BULLETINY, DOSTUPNÉ NA STRÁNKE:
WWW.MALEZALUZIE.SK/SAMOSPRAVA/OZ-LABUT

2021

